

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

Навчально-науковий інститут ресторанно-готельного бізнесу та туризму
Кафедра туризму та країнознавства

ДОПУСКАЮ ДО ЗАХИСТУ
Гарант освітньої програми
д.е.н., доцент

_____ Горіна Г.О.
« ____ » _____ 2021 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття ступеня вищої освіти «Бакалавр»
зі спеціальності 242 «Туризм»
за освітньою програмою «Туризм»

на тему: **РОЗВИТОК ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ:
ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ**

Виконав:
здобувач вищої освіти

Левченко Нікіта Євгенович
(прізвище, ім'я, по-батькові)

(підпис)

Керівник: **Доцент кафедри туризму та країнознавства к.пед.н.,
доцент Богатирьова Г.А.**
(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

(підпис)

Засвідчую, що у кваліфікаційній
роботі немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних
посилань

Здобувач вищої освіти _____
(підпис)

Кривий Ріг
2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ
імені Михайла Туган-Барановського

Навчально-науковий інститут ресторанно-готельного бізнесу та туризму
Кафедра туризму та країнознавства
Форму здобуття вищої освіти очна
Ступінь «Бакалавр»
Галузь знань 24 «Сфера обслуговування»
Освітня програма «Туризм»

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Гарант освітньої програми

д.е.н., доцент

_____ Горіна Г.О.

«___» _____ 2021 року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Левченко Нікіти Євгеновича

1. Тема роботи «Розвиток екстремального туризму в Україні: традиції та інновації»

Керівник роботи к.пед.н., доцент Богатирьова Г.А.

Затверджені наказом ДонНУЕТ імені Михайла Туган-Барановського
від «11» січня 2021 року № 20-с

2. Строк подання студентом роботи: «22» травня 2021 року

3. Вихідні дані до роботи: наукова монографічна та періодична література з теми дослідження, данні офіційних сайтів мережі Internet, статистичні дані міжнародних туристичних організацій (Всесвітньої туристичної організації, Всесвітнього економічного форуму, Всесвітньої ради з туризму та подорожей), навчальні посібники.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) графіки, таблиці, схеми, рисунки.

6. Дата видачі завдання «02» лютого 2021 року

7. Календарний план

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір напрямку дослідження, аналіз бази та літературних джерел, визначення об'єкту, предмету та завдань дослідження. Формулювання, обґрунтування та затвердження теми роботи	27.02.2021	
2	Підготовка основної частини роботи	12.03.2021	
3	Підготовка висновків та рекомендацій роботи	24.04.2021	
4	Підготовка вступу роботи.	10.05.2021	
5	Аналіз та інтерпретація отриманих результатів, оформлення роботи	15.05.2021	
6	Представлення роботи на кафедрі для рецензування, отримання рецензій та відгуків	26.05.2021	
7	Оформлення презентаційних матеріалів, проходження нормоконтролю	01.06.2021	

Здобувач в.о. _____

(підпис)

Левченко Н.Є.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____

Богатирьова Г.А.

РЕФЕРАТ

Загальна кількість в роботі:

Сторінок: 61, рисунків: 10, таблиць: 4, використаних джерел: 47, додатків: 6

Мета кваліфікаційної роботи: поглиблення теоретичних аспектів розвитку екстремального туризму в Україні; характеристика особливостей розвитку основних видів та форм екстремального туризму; розробка рекомендацій щодо активізації розвитку екстремального туризму в Україні.

Об'єкт дослідження: туристична діяльність.

Предмет дослідження: особливості розвитку екстремального туризму в Україні.

Завданнями роботи виступають: дослідження теоретичних аспектів розвитку екстремального туризму в Україні; аналіз особливостей розвитку основних видів та форм екстремального туризму; розробка рекомендацій щодо активізації розвитку екстремального туризму в Україні.

Методи / методика, використані у кваліфікаційній роботі: системно-структурний метод – для узагальнення та класифікації основних понять екстремального туризму; абстрактно-логічний – при визначенні основних проблем функціонування екстремального туризму в Україні; метод моделювання – при розробці концептуальних засад розвитку екстремального туризму в Україні.

Основні висновки та рекомендації: За результатами проведеної роботи було досліджено особливості розвитку екстремального туризму в Україні; умови появи екзотичних форм туристичної діяльності; проблеми екстремально-туристичного ринку в Україні; розроблені рекомендації щодо формування основних засобів поширення інформації про екстремальні види туризму; посилення реклами в туристичній індустрії; дослідження галузевого аспекту розвитку різних видів екстремального туризму та вирішення проблеми безпеки подорожей.

Ключові слова: ТУРИЗМ, ЕКСТРЕМАЛЬНИЙ ТУРИЗМ, ВИДИ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ, ЕКСТРИМ.

ЗМІСТ

ОСНОВНА ЧАСТИНА	
ВСТУП.....	6
1. Теоретичні аспекти розвитку екстремального туризму в Україні	8
2. Характеристика особливостей розвитку основних видів та форм екстремального туризму.....	22
3. Перспективи розвитку екстремального туризму в Україні.....	34
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	47
ДОДАТКИ.....	51

ВСТУП

Сучасний туризм має певні особливості, однією з яких є потреба у створенні індивідуалізованого туристського продукту, який би відповідав мінливому комплексному характеру потреб туристі. Мова йде про поглиблення та розширення диверсифікації видів туристської діяльності, що задовольняють всі більш складні потреби сучасної людини в розмаїтті відпочинку та дозвілля, у тому числі й екстриму.

Серед вітчизняних вчених, які присвятили свої дослідження розвитку туризму та його видам, можна виділити праці О.А. Беспалої, Н.О. Задорожнюк, Ю.О. Кващук, А.В. Томашевської, А. Засенко, І. Фролова та ін.

Питанню розвитку екстремального туризму присвятили свої роботи А.А. Романов, Ю.Д. Дмитрієвський, Я. Арін, В.Г. Гуляєв та інші, у яких проаналізовано розвиток певних видів екстремального туризму в певних країнах та у світі в цілому. Дослідженням екстремального туризму в Україні займалися також Ю.А. Грабовський, О.В. Сколій, Т.В. Сколій, Х.Й. Роглева, З.І. Філіпова та інші.

Більшість фахівців зазначають, що розвиток екстремального туризму в Україні сприятиме збільшенню авторитету країни на світовому ринку туристичних послуг, поповненню державного бюджету і створенню потужної туристичної бази. В той же час можемо констатувати, що окремі напрями розвитку екстремального туризму досліджені недостатньо.

Виходячи з викладеного, **метою роботи** є поглиблення теоретичних аспектів щодо особливостей видів екстремального туризму в Україні; характеристика особливостей розвитку основних видів та форм екстремального туризму; розробка рекомендацій щодо активізації розвитку екстремального туризму в Україні.

Об'єкт дослідження: туристична діяльність.

Для досягнення викладеної мети дослідження в роботі ставляться наступні **завдання:**

1. Дослідити теоретичні засади розвитку екстремального туризму в Україні.
2. Проаналізувати особливості розвитку основних видів та форм екстремального туризму.
3. Розробити рекомендації щодо активізації розвитку екстремального туризму в Україні.

Об'єктом дослідження виступає туристична діяльність.

Предмет дослідження: особливості розвитку екстремального туризму в Україні.

Основними методами виступають: системно-структурний метод – для узагальнення та класифікації основних понять екстремального туризму; абстрактно-логічний – при визначенні основних проблем функціонування екстремального туризму в Україні; метод моделювання – при розробці концептуальних засад розвитку екстремального туризму в Україні.

Інформаційною базою дослідження стали законодавчі і нормативно-правові акти України, інформація Державного комітету статистики України, Всесвітньої туристичної організації, Всесвітньої ради з туризму та подорожей, звіти і аналітичні публікації міжнародних організацій, вітчизняні і зарубіжні періодичні видання, наукова література, інформаційні ресурси мережі Інтернет, результати власних спостережень та досліджень.

Структура роботи: робота складається із основної частини, вступу, трьох розділів, висновків, переліку використаних джерел та додатків. Робота містить 61 сторінку, 10 рисунків, 4 таблиці, 6 додатків, 47 наукових джерел.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

1. Теоретичні основи розвитку екстремального туризму в Україні

Сучасний туризм у всій різноманітності його видів і форм уявляє собою складне соціальне та економічне явище. Навіть в сучасних складних умовах, можна говорити про достатньо інтенсивний розвиток цієї галузі. Значущість даної сфери підтверджують дані про те, що туристична галузь складає 11 % валового продукту в світі, а туристична індустрія – 4,2 %. Аналіз проблеми розвитку сучасних інноваційних видів туризму дозволяє стверджувати, що в Україні існують всі умови для розвитку різ видів туризму. Мова йде про історичні, географічні, природні, економічні, соціально-демографічні умови тощо [4]. В той же час, існує ряд проблем, які виступають причинами нестабільності і, в кінцевому рахунку, сповільнюють розвиток туризму в Україні та гальмують розвиток туристичної індустрії.

Ми розглянули основні складові туризму як галузі (рис. 1.1).

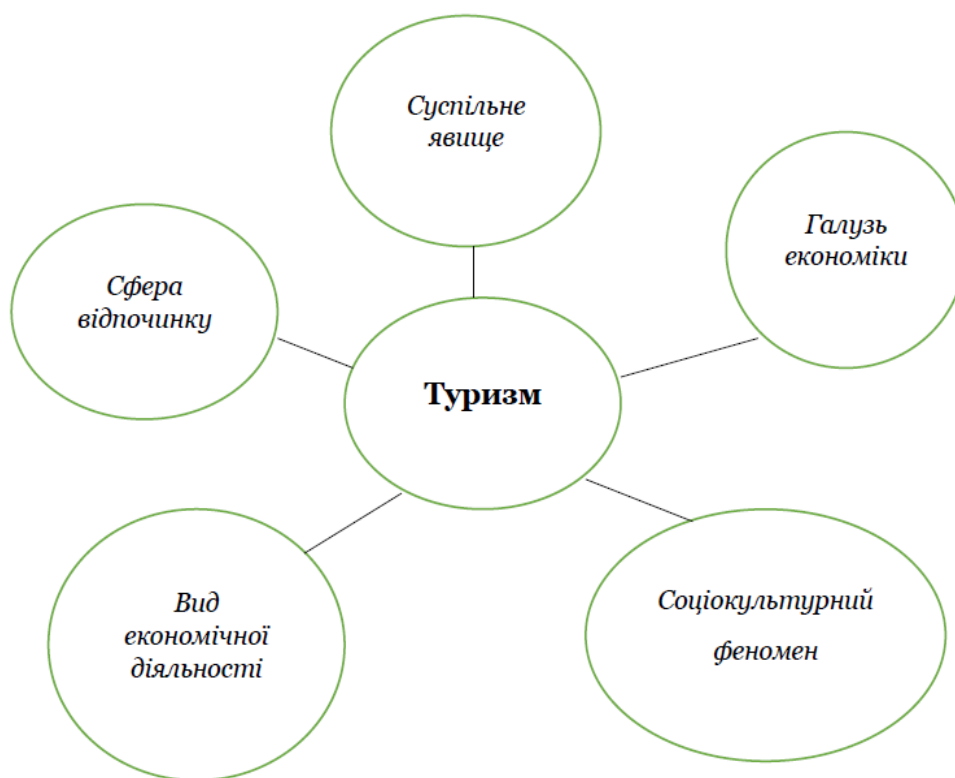

Рисунок 1.1 – Основні складові туризму

Туристична сфера виступає як суспільне явище, галузь економіки, вид економічної діяльності, сфера відпочинку та соціокультурний феномен. Зростання потреб і мотивів людей до туристичної діяльності спонукають їх подорожувати, активно шукати інформацію про окремі тури тощо. Саме тому,

туризм як галузь поступово займає лідерські позиції в багатьох країнах світу, а також в перспективі і в Україні.

Індустрія туризму потужно зростає та розвивається з кожним днем. При цьому важливим залишається регіональний аспект розвитку туристичної сфери. Зокрема, розвиток певних видів туризму залежить в будь-якому регіоні від географічних, соціальних та економічних чинників [6].

Цікавим є процес розвитку нових видів туризму, становлення та поширення яких також забезпечуються глобалізаційними процесами та науково-технічним прогресом. При цьому важливим є класифікація видів туризму, яку можна робити за різними ознаками, до найважливіших з яких належать: місце туризму, часові, територіальні характеристики, індивідуальні запити та фінансові можливості клієнтів [12].

На думку вчених, всі види туризму за метою поїздки тісно переплітаються між собою і виділити їх у чистому виді не можливо. Наприклад, діловий туризм може поєднуватись з екскурсійним або спортивним, етнічний - з релігійним, екскурсійний - з рекреаційним і т.д. [7].

У класифікації запропонованій авторами М.П. Мальською та М.А. Хмарою виділені різноманітні форми та види туризму і виявлено їх залежність від низки чинників [21; 35].

Основним завданням для багатьох країн є залучення якнайбільше туристів для відвідування своїх країн, в результаті чого з'являється багато нових та екзотичних форм туризму. Ці нові форми виступають у ролі нових пропозицій, які є своєрідною заміною вже типових видів туристичної активності і які виступають інноваційною формою діяльності туристичного підприємства. Важливим є той факт, що «саме ці нові форми туризму (екзотичних у томі числі) створюють абсолютно новий ринок туристичної галузі та залучають більше туристів» [38].

Як показало наше дослідження, в Україні останнім часом активно розвивається такий вид туризму, як екстремальний, що «об'єднує всі подорожі, які пов'язані з активними способами пересування і відпочинку на природі та найвищим ризиком для життя» [14]. Можна констатувати, що й на міжнародному ринку туристичних послуг набувають популярності активні види відпочинку, зокрема екстремального туризму. Саме екстремальний туризм визнаний одним з найперспективніших у світі, він користується значним попитом як серед професіоналів, так і серед звичайних туристів.

Екстремальний туризм як вид туристичної діяльності передбачає потребу і отримання туристами нових сильних відчуттів і сильних емоційних вражень. Однозначно, що результатом занять екстремальним туризмом стає поліпшення фізичної форми туристів.

Головним чинником розвитку екстремального туризму виступають соціально-психологічні потреби туристів, які досить різноманітні та постійно змінюються. Це пов'язано з виключно з сучасними умовами життєдіяльності і запитами ринку. На думку вчених, запити туристів з кожним роком стають все різноманітнішими, а вимоги до організації і проведення турів все більш

високими. Це пов'язано з високим рівнем обізнаності туристів і накопиченим попереднім досвідом подорожей [10].

Отже, екстремальний туризм – один із найбільш перспективних видів туризму, що активно розвивається, залучаючи у свої лави усе більше поціновувачів.

Вчені вважають, що першим періодом формування видів екстремального туризму можна вважати середину ХХ століття, коли починає формуватися культура екстриму, тобто сильних почуттів і вражень, які спонукають подорожуючих обирати більш складні тури.

Таблиця 1.1 – Історичні етапи розвитку екстремального туризму

1954 – 1980	період винахідників, формування нових видів активного екстремального відпочинку. Цей період пов'язаний з такими особами: Тревор Гембл – творець «реактивного» водного човна; Ендрю Ейкерс – винахідник зорбінгу; Петер Лінн – винахідник кайт-багті; Стів Вайдман – винахідник скай-джампу
1980-1993	час інновацій, формування культури екстриму. В цей період активно розвивається банджі-джампінг, екстремальні водні види спорту
1993-2011	використання нових сучасних пристроїв, поглиблення інтеграції нових технологій
2012-2021	важливим фактором для екстремального туризму виступає також можливість відтворення своїх спогадів в цифровому форматі. На ринку зараз є популярними екшн-камери, які використовуються саме для таких цілей. Найпопулярнішою є екшн-камера GoPro. В відеоконтєйнері Youtube є відеоканал, який присвячений екстремальному туризму, де відео зняті на ці екшн-камери.

З'являються нові види екстремальних подорожей, а також характерним явищем є поява місць для активного відпочинку. Мова йде про природні місця відпочинку, тобто створені природою (наприклад, печери, каньйони) та штучні (наприклад, гірськолижні курорти, скеледроми). Обираючи місце для відпочинку, туристи замислюються не тільки про певні визначні місця, побутові зручності, а і про те, чим можна буде зайнятися у вільний час, які пропонуються розваги. Якщо є можливість вибору, особливо для людей молодших вікових груп, то до уваги беруться не лише особливості клімату, наявність цікавих для огляду об'єктів, але й можливості для активних форм відпочинку [13].

Як показав аналіз наукових праць вчених, глобальна криза, викликана пандемією коронавірусу COVID-19, радикально вплинула на туристичну галузь у всьому світі і Україна не є винятком. Туризм є одним із тих секторів

всесвітньої економіки, що постраждав найбільше у зв'язку з обмеженнями на пересування [24].

Що стосується наслідків пандемії COVID-19 у сфері туризму, то Україна перебуває у відносно кращій ситуації, ніж більшість країн світу з розгалуженою туристичною інфраструктурою. Це пов'язано з тим, що частка внутрішнього та виїзного туризму в Україні значно перевищує показники вхідного (іноземного) туристичного потоку [8; 12].

Вчені вважають, що екстремальний туризм зародився на основі спортивного туризму, в основі якого лежать змагання на маршрутах. Такі змагання включають в себе подолання різної складності перешкод в природному середовищі (перевалів, вершин, порогів, каньйонів, печер і ін.), а також на дистанціях, прокладених в природному середовищі і на штучному рельєфі. Зауважимо, що поступово відбувається виокремлення екстремальної складової зі спортивного туризму.

Таблиця 1.2 – Тракткування поняття «екстремальний туризм»

С. Фокін	Екстремальний туризм – види подорожей, що значно перевищують нормативні вимоги класифікатора спортивних подорожей, а також форми діяльності з підвищеним ризиком, які здійснюються під час спортивних походів або спеціалізованих змагань
В. Абрамов	Екстремальний туризм – це різновид спортивного туризму, здійснення якого потребує спеціальних навичок, знань, техніки й екіпірування, пов'язаний з украй граничними фізично-психічними можливостями людського організму в умовах чітко встановленого ризику, рівень допустимості якого визначається мінімальною ймовірністю заподіяння школи життю або здоров'ю туриста, в результаті чого людина отримує позитивний адреналін і незабутні враження
В. Казаков	Екстремальний туризм – це різновид туризму, який передбачає відвідування різноманітних природних або техногенних об'єктів, що несуть певний ризик для здоров'я людини
М. Кляп	Екстремальний туризм – різновид туризму, який пов'язаний із певним ступенем ризику
В. Притков, А. Жердьов	Екстремальний туризм – це вид туризму, який об'єднує подорожі, що пов'язані з активними способами пересування і відпочинку на природі та найвищим ризиком для життя

Як показав аналіз праць вчених, екстремальний туризм уявляє собою вид подорожі, різновид туризму, який виходить за межі спортивних подорожей та змагань різного типу. Основний фактор його функціонування – активні способи відпочинку і пересування на природі, які мають певні ризики. Це пов'язано з відвідуванням різноманітних техногенних об'єктів, які мають в собі певні ризики для здоров'я людини. В той же час, характерним для екстремального туризму є незабутні враження й сильні емоції.

Згідно тлумачного словника туристичних термінів [31], екстремальний – дуже «значний, надзвичайний своїм виявом, силою, величиною і т. ін.; який відзначається таким виявом» [31]. В контексті визначення специфічних особливостей даного виду, цей різновид туризму пов'язаний з певним ступенем ризику, або з значними фізичними і психічними навантаженнями в надважких умовах.

Аналіз дефініцій дає змогу дійти висновку, що «екстремальний туризм» – це вид активного туризму, що характеризується відвідуванням природних або штучно створених людиною об'єктів, пов'язаний із певним ступенем ризику для туриста, під час якого відбувається мобілізація фізичних та психологічних резервів людини, в результаті якого вона отримує позитивний адреналін, емоції і незабутні враження.

На сьогоднішній день ми спостерігаємо форс мажорну ситуацію, яка має величезний негативний вплив на туризм. За даними звіту Всесвітньої туристської організації (UNWTO) станом на 6 квітня 2020 року туристам обмежений доступ за 209 напрямками, або 96% всіх напрямків у світі, через поширення COVID19. Через те, що пандемія коронавірусу розвивається дуже швидко, наразі оцінити вплив COVID19 на сектор міжнародного туризму дуже складно. За попередніми оцінками ЮНВТО від 24 березня 2020 року міжнародні прибуття знизяться на 20-30% у 2020 році (рис. 3), це призведе до втрат надходжень від туризму у розмірі від 300 до 400 млрд. дол. США.

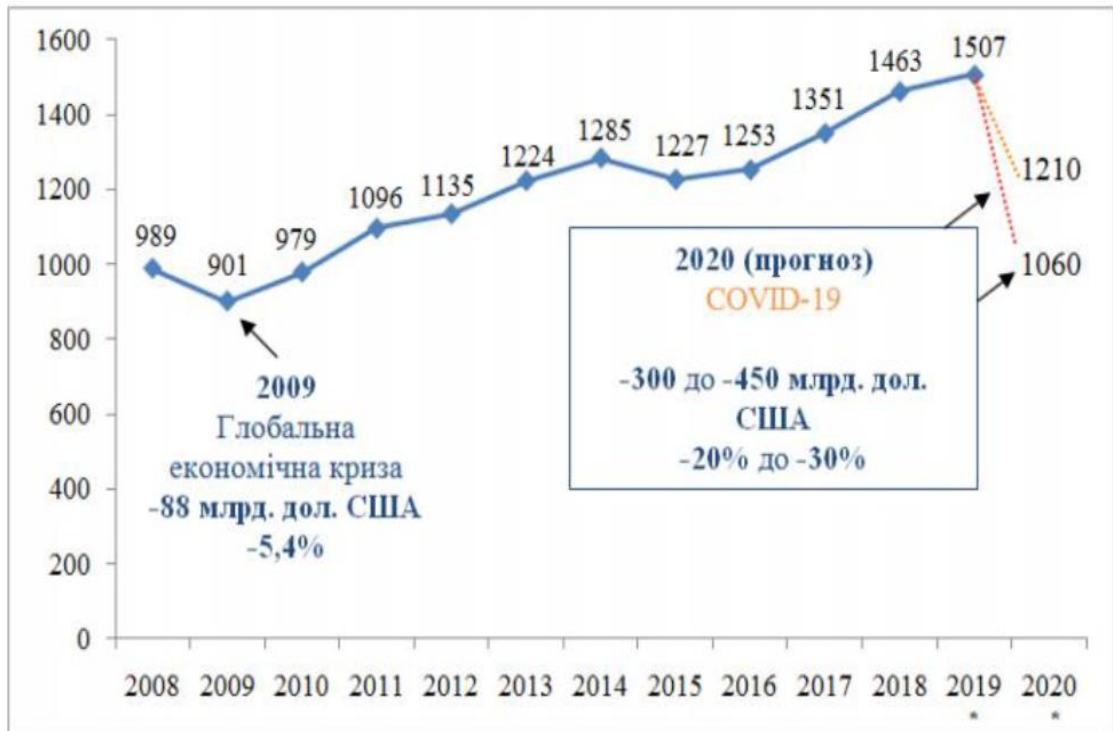
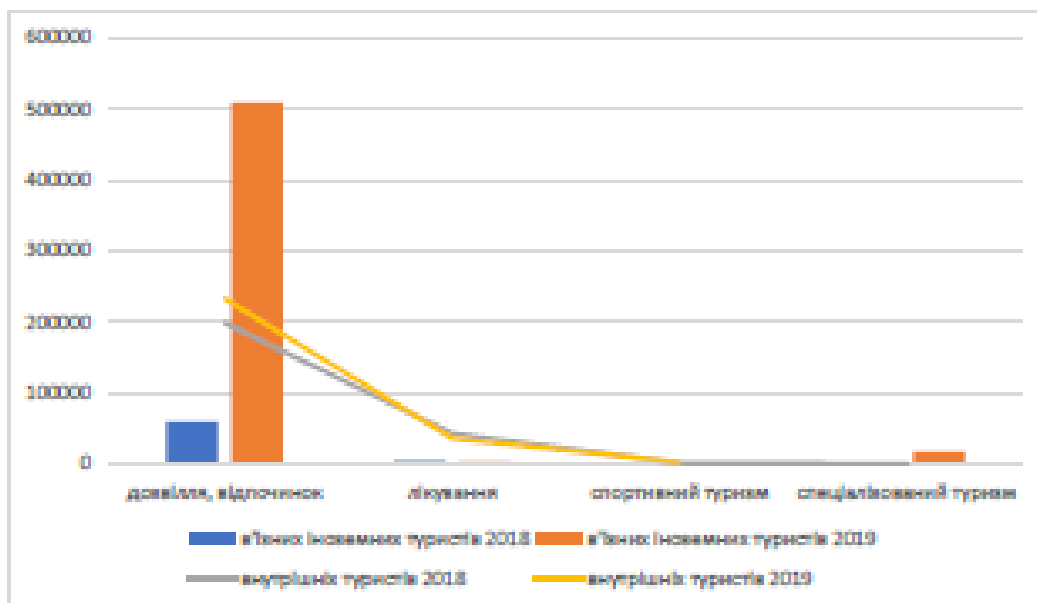

Рисунок 1.2 - Прогноз ЮНВТО у змінах в міжнародних надходженнях у 2020 році через поширення коронавірусу, млн. ос.

Серед видів туризму, які були в пріоритеті для в'їзних іноземних туристів та внутрішніх туристів у 2018 та 2019 роках найбільшу популярність набуває дозвілля й відпочинок у 2018 році та спеціалізований туризм у 2019 р. (рис. 1.3).

Джерело: складено автором на основі [44]

Рисунок 1.3 – Види туризму які були в пріоритеті для в'їзних іноземних туристів та внутрішніх туристів у 2018 та 2019 роках

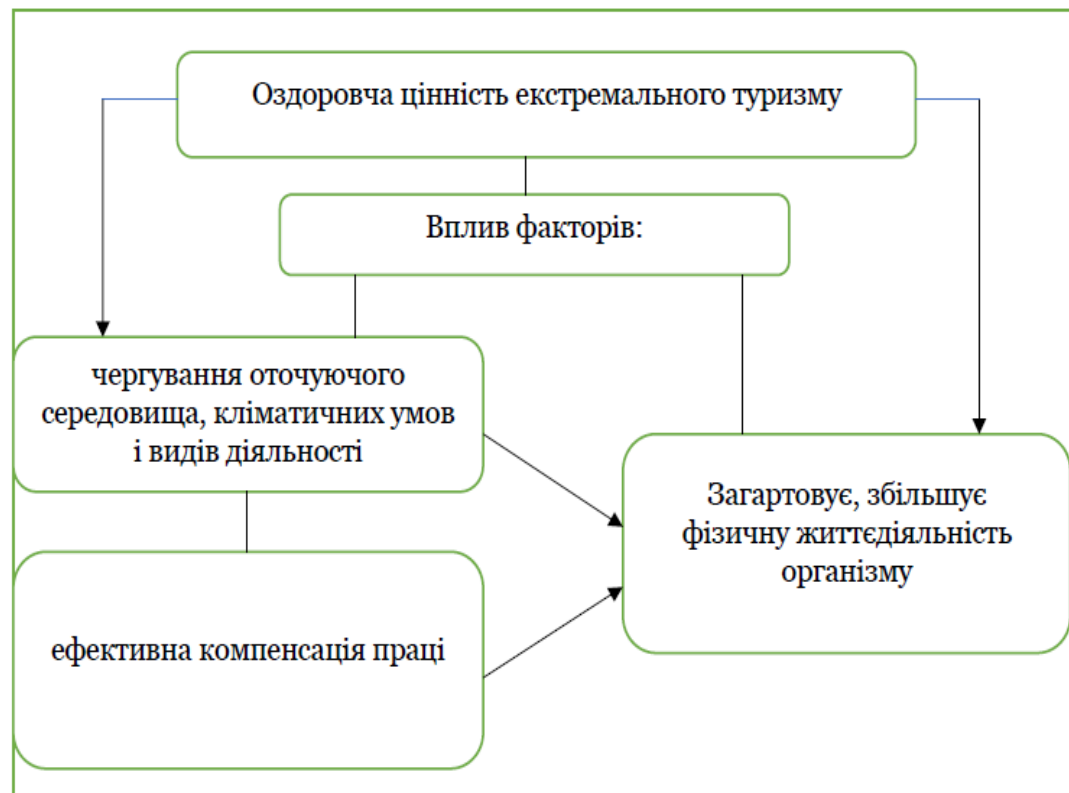
В останні роки в Україні відзначають значне зростання попиту на послуги активного та екстремального туризму. Однак слід зазначити, що такий ріст зумовлений передусім розвитком гірськолижних видів спорту. Інші різноманітні напрями, популярні в світі, такі як рафтинг, дайвінг, велосипедний туризм, скелелазіння, ще не отримали свого належного розвитку. Можливо, частково це можна пояснити недостатнім обсягом інформування клієнтів. Тим не менше навіть у даних напрямках простежується позитивна динаміка зростання.

Джерело: складено автором

Рисунок 1.4 – Види екстремальних послуг в Україні

Важливо ознакою можна вважати оздоровчу цінність екстремального туризму. Вона полягає у тому, що туристична діяльність пов'язана зі зміною місцевості, організовується при будь-якій погоді і ставить людині різноманітні вимоги і завдання. Одночасно діють три важливі фактори: чергування оточуючого середовища, кліматичних умов і видів діяльності. Регулярна туристична діяльність та участь в туристичних змаганнях являється ефективною компенсацією праці, викликає у людини радість життя, служить загартуванням і збільшують фізичну життєдіяльність організму.

Джерело: складено автором

Рисунок 1.5 – Оздоровча цінність екстремального туризму

Не менш важливою є освітня (пізнавальна) цінність екстремального туризму. Вона полягає у тому, що, під час подорожей і походів як в межах своєї країни, так і в інших, туристи знайомляться з країною, її населенням, їх життям і національною культурою. Зауважимо, що саме в період екскурсій вони розширюють і поглиблюють свої знання в області географії, геології, метеорології і астрономії, ботаніки, зоології, сільського і лісного господарства, історії і культури тощо. Правильно організована подорож або похід вносить важливий внесок в розвиток загальноосвітньої підготовки [15]. Наприклад, завдяки постійному переміщенню по місцевості під час подорожі або екскурсії, вмінню користуватися картою і компасом, активній участі в різного

роду іграх на місцевості і туристичних змаганнях розширюють кругозір кожного учасника змагань, походів тощо.

Не менш цінною стає виховна цінність екстремального туризму. Цей вид туристичної діяльності надає велику допомогу екскурсантам і туристам у вивченні історії і формування світогляду, веде до поваги і активного захисту природних багатств. Важливим є те, що туристична діяльність переважно колективна форма, в основі якої лежать стосунки і відносини між членами колективу, а отже набуває значення вміння спілкуватися в колективі, уважно ставитися до учасників групи; уміння особисті інтереси не ставити вище інтересів колективу. Все це формує такі риси характеру як воля, витримка, самостійність, рішучість і готовність прийти на допомогу.

Актуальними в екстремальному туризмі є безпека подорожі. Поняття безпеки туристичної поїздки містить в собі наступні аспекти: особисту безпеку туристів; збереженість їх майна; уникнення завдання шкоди навколишньому середовищу.

Саме тому, туроператори і турагенти зобов'язані надати туристам всю вичерпну інформацію про дотримання правил безпеки в тому чи іншому регіоні, а також ознайомити з медико-санітарними правилами. Суб'єкти туристичної діяльності розробляють конкретні заходи щодо забезпечення безпеки туристів, екскурсантів, які беруть участь у туристичних подорожах, походах, змаганнях.

Рисунок 1.6 – Проблеми розвитку екстремального туризму

Вагомою проблемою екстремального туризму є значна кількість ризиків, пов'язаних з травматизмом. При активному відпочинку, такому як екстремальний, слід враховувати можливі негативні зміни у стані здоров'я людини.

Оскільки діяльність людей протікає в постійному чергуванні подій, умов та обставин, частина з них має проблемний характер, загрожує небезпекою неприємних, а іноді й важких наслідків.

Їх позначають різними словами, які мало відрізняються за значенням – «важкі», «особливі», «ризиковані», «небезпечні», «критичні», «стресові»,

«надзвичайні», «екстремальні». Загальним для них виступає останнє поняття [6].

Крім того, екстремальні ситуації, які виникають під час подорожі ставлять перед туристом значні об'єктивні та психологічні труднощі. Її подолання вимагає від туристів напруження сил та ефективного використання особистісних можливостей для досягнення успіху у забезпеченні безпеки.

На жаль як показу практика, екстремальні ситуації на багатьох туристів впливають переважно негативно, значно ускладнюючи життя, породжуючи невдачі та нещасні випадки. Негативні зміни в психічній діяльності, поведінці та діях людей виявляються в різних видах.

Серйозним стримуючим чинником розвитку екстремального туризму є недостатній рівень добробуту населення. Багато хто з потенційних споживачів із задоволенням хотіли би стати учасниками заходів активного відпочинку, але не можуть собі це дозволити.

Також важливими чинниками впливу на розвиток екстремального туризму, є демографічні зміни, матеріальний та соціальний стан населення, рівень освіти, тривалість відпустки, професійна зайнятість та багато інших чинників.

Рисунок 1.7 – Контроль безпеки обслуговування туристів

До основних методів контролю безпеки обслуговування туристів вчені відносять:

аналітичний метод, відповідно до якого здійснюється аналіз документації щодо стану траси та ведеться медичний журнал огляду туристів;

візуальний метод передбачає огляд території, спорядження, маршруту тощо;

метод вимірювання якості води, повітря, технічного стану траси;

соціологічний метод передбачає опитування туристів.

Зауважимо, що існує небезпека фізичного і соціального характеру, які обов'язково повинні прийматися до уваги суб'єктами індустрії туризму, яким варто мінімізувати й запобігати загроз безпеці туристичної діяльності.

Згідно із Законом України «Про туризм» із метою забезпечення безпеки туристів суб'єкти туристичної діяльності зобов'язані здійснювати:

- «підготовку безпечних умов для перебування туристів, облаштування трас походів, прогулянок, екскурсій, місць проведення змагань, забезпечення туристів справним спорядженням та інвентарем;

- навчання туристів засобам профілактики і захисту від травм та нещасних випадків, інструктаж із надання першої медичної допомоги, а також інформування про джерела небезпеки, які можуть бути зумовлені характером маршруту та поведінкою самих туристів;

- контроль за підготовкою туристів до подорожей, походів, змагань, інших туристичних заходів;

- надання оперативної допомоги туристам, що зазнають лиха, транспортування потерпілих;

- розробку та реалізацію спеціальних вимог безпеки під час організації та проведення походів з автомобільного, гірського, лижного, велосипедного, водного, мотоциклетного, пішохідного туризму та спелеотуризму» [26].

Зауважимо, що знання про небезпеку – це вже гарантія її уникнення. В той же час обізнаність туристів вимагає поліпшення, адже 67% подорожуючих екстремалів сумнівається у достатності і вичерпності наданої інформації, що без сумнівів показує негативну сторону обізнаності туристів.

Сумніви, відсутність чи неповнота інформації створюють ілюзію безпеки чи почуття страху, що в обох випадках є негативним явищем. Тільки 5% туристів не були належним чином проінформовані про забезпечення усіх можливих заходів безпеки.

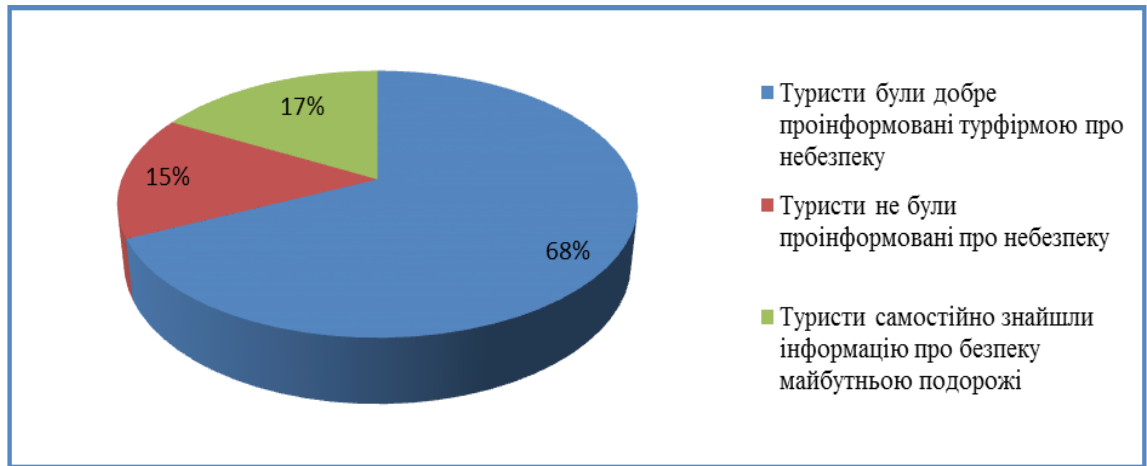

Рисунок 1.8 – Поінформованість туристів про небезпеки у подорожі

Як видно з рис. 1.8 15% туристів не були поінформовані про небезпеку; 17% - самостійно знайшли інформацію про майбутню подорож та її безпеку; 68% були добре поінформовані про небезпеку.

Найбільш поширеним нещасним випадком серед туристів є травматизм. Ризик отримання травми може виникнути в різноманітних умовах, але найбільша вірогідність події виникає при переміщенні механізмів, предметів і безпосередньо туристів, зі складним рельєфом місцевості, при зсувах, сходженні лавин та інших атмосферних і природних явищ. Важливими у запобіганні травматизму є справне туристичне та спортивне спорядження, одяг, взуття.

З метою запобігання травматизму використовуються: захисне обладнання канатних доріг, гірськолижних трас, підйомників; захисні облаштування; індивідуальні страхові мотузки; огороження туристичних стежок і маршрутів;

Один з небезпечних етапів подорожі – етап перевезення туристів до місця відпочинку. Оскільки транспортні засоби є джерелами підвищеної небезпеки, питання безпеки туристів повинні бути основними у всіх варіантах перевезень.

Значний вплив на життя і здоров'я туриста має навколишнє середовище. Основними факторами впливу навколишнього середовища є: висока або низька температура повітря; вологість і рухомість повітряних мас; недостатність кисню; опади; перепади тиску.

Всі ці фактори потрібно враховувати при проектуванні туру. Необхідно брати до уваги вибір сприятливої пори року, вечірнього чи денного часу, раціонально обрати трасу туристичного маршруту, врахувати погодні умови, забезпечити туристів необхідним спорядженням, засобами індивідуального захисту, «провести повне і своєчасне інформування туристів про можливу небезпеку» [39].

Важливим фактором, що згубно впливає на здоров'я туристів, є ультрафіолетове випромінювання, підвищений рівень радіоактивності.

Можуть мати місце також хімічні фактори, які впливають на організм людини. Існує також велика загроза інфекційних захворювань, харчових отруєнь та інших біологічних факторів.

В багатьох випадках туристи самі порушують регламентовані правила поведінки і потрапляють в складні ситуації, відстають від груп через неухважність, відправляються в райони, не рекомендовані для відвідування, беруть участь у ризикових заходах, купаються у заборонених місцях, відвідують сумнівні розважальні заклади [42].

Важливою складовою функціонування туристичного підприємства є здійснення роботи по забезпеченню безпеки туристів, зокрема в екстремальних видах туризму. Мова йде про надання допомоги, захист в екстремальних ситуаціях, які є актуальними для організаторів туристичних подорожей з використанням активних форм пересування туристів. Позитивною практикою можна вважати створення пошуково-рятувальної служби або укладання угоди на обслуговування з відповідними службами.

Зауважимо, що для ефективного здійснення вищезазначених завдань пошуково-рятувальна служба повинна мати повноцінну взаємодію з органами охорони здоров'я, зв'язку, внутрішніх справ, цивільної авіації, лісового та водного господарства, гідрометеорологічної служби [17].

Вимоги до безпеки обслуговування туристів у процесі обслуговування, встановлюються в порядку, встановленому діючою нормативною документацією. Туристські підприємства зобов'язані ознайомити туристів з елементами ризику кожної конкретної туристичної послуги та заходами щодо його запобігання.

Контроль за виконанням вимог безпеки туристів забезпечують органи державного управління, здійснюють контроль за безпекою відповідно до їх компетенції. Контроль здійснюється на початку сезону при перевірці готовності туристичного підприємства і траси до експлуатації, а також у ході поточних перевірок.

2. Характеристика особливостей розвитку основних видів та форм екстремального туризму

Як зазначалося у попередньому розділі, збільшується кількість туристів, які полюбляють подорожі з елементами екстриму. Це можна пояснити багатьма причинами: одні віддають данину моді, шукають нові шляхи самовираження, інші, і таких більшість – прагнуть позбутись щоденних навантажень й одержати певну дозу адреналіну [14].

Вже на початку ХХ століття серед видів екстремального туризму набувають популярності такі: рафтинг, стрибки з парашутом, альпінізм і багато інших видів небезпечних розваг. Нині цей вид туризму є одним із найперспективніших у світі, оскільки розвивається швидкими темпами. Усе більше людей надають перевагу активному відпочинку, що передбачає подолання труднощів та небезпек, які чатують на туриста. Причому це стосується не тільки професіональних туристів, для яких ризик – це стиль життя, а й для простих людей. Різноманіття видів екстремального туризму в наш час просто захоплює.

Екстремальні розваги – це нова конкурентна перевага для будь-якого туристичного місця або маршруту. В Україні є багато варіантів для розвитку таких напрямків, однак на сьогодні вони знаходяться, переважно, в стані перспективних розробок.

За допомогою екстремального туризму кожен може відволіктися від повсякденних проблем, поглянути на світ по-новому, випробувати неймовірні відчуття, так як екстремальний туризм передбачає частку ризику та адреналіну.

Рисунок 2.1 – Види екстремального туризму

Екстримом для людини може бути будь-який вид діяльності, не звичний для неї, відмінний від звичайного способу життя, що викликає сплеск емоцій, своєрідний позитивний стрес (для певних категорій людей екстремальними є навіть поїздки верхи на конях або польоти на аеропланах або малих літаках).

Важливим є той фактор, що активний відпочинок – один із найкращих способів зняття напруги. Активні види відпочинку завойовують усе більшу популярність серед туристів.

Розглядаючи екстремальний туризм України, важливо дослідити його регіональні аспекти.

Найбільш придатним для розвитку різних видів екстремального туризму в Україні визнаний Карпатський регіон. Карпатський туристичний регіон України складають чотири адміністративні області заходу України, в межах яких простягається гірська система Українських Карпат. У Карпатському регіоні добре розвивається культурно-пізнавальний, лікувальний, сільський та гірський туризм. Мають непогані перспективи для розвитку екстремальний туризм та екологічний туризм.

Найбільш придатною для розвитку різних видів екстремального туризму вважається Закарпатська область. Закарпатська область знаходиться в межах двох великих фізико-географічних одиниць – Карпатської гірської (4/5 території) та Закарпатської низовинної. Якщо природні умови останньої (рельєф, клімат, ґрунтово-рослинний покрив тощо) майже всюди сприятливі для господарського освоєння людиною, то в Карпатах найкращі умови для цього мають міжгірні улоговини, долини рік, пологі схили і частково низькогір'я.

Відповідно до звіту стратегічної екологічної оцінки (СЕО) Стратегія до 2027 загалом враховує принцип екологічної збалансованості (сталого розвитку) Закарпатської області та зорієнтована на зниження антропогенного впливу на довкілля. В структурі стратегічних, оперативних цілей та завдань є окрема стратегічна ціль «Забезпечення охорони довкілля, екологічно-збалансованого і раціонального природокористування та просторової гармонії», яка включає 5 оперативних цілей і 23 оперативні завдання, які за умов їх планомірної реалізації, забезпечуватимуть синергетичний ефект [23].

На світовому ринку туристичних послуг екстремальний туризм користується великим попитом, тому що він не потребує значних фінансових витрат та дозволяє з року в рік у декілька разів збільшити пакети пропозицій відпочинку, пов'язаного з активними подорожами

Таблиця 2.1 – Характеристика видів екстремального туризму та популярні напрямки

Водний		
підвид	характеристика	популярні напрями
дайвінг	занурення під воду зі спеціальним спорядженням	Єгипет, Туреччина, Таїланд, Греція, Філіппіни, Мальдіви
Водні лижі	один із найвідоміших видів активного відпочинку, що характеризується пересуванням по поверхні води на лижах, тримаючись за трос, з'єднаний з катером або іншим плавальним засобом	США, Австралія, Греція, Кіпр, Туреччина, Італія
Вейкбордінг	комбінація водних лиж, сноуборду, скейта і серфінгу	Швейцарія, Італія, Австралія
Каякінг	вид сплаву по річці, використовуючи одномісний човен – каяк	Аляска, Мексика, Фіджі, Коста-Ріка, Нова Зеландія
Рафтинг	екстремальний спуск по гірській річці на каное або спеціальних плотах	Бразилія, Аргентина, Непал, Норвегія, Таїланд
Віндсерфінг	вид вітрильного спорту, що характеризується керуванням дошкою невеликого розміру зі встановленим на ній вітрилом	Мальдіви, Філіппіни, Індія, Шрі-Ланка, Індонезія
Гірський		
Альпінізм	вид спорту, що основною метою ставить сходження на природні та штучні скелі, зокрема на гірські вершини	Гірські системи: Альпи, Гімалаї, Анди, Кіліманджаро
Спелеотуризм	подорож по печерах із спорядженням і подоланням у них різного роду перешкод	Швейцарія, Філіппіни, США, Франція, Беліз
Скелелазіння	вид спорту, який полягає у вільному лазінні по природному або штучному рельєфу	США, Канада, Німеччина, Таїланд, Греція
Гірські лижі	спуск із гір на спеціальних лижах по заздалегідь підготовленому маршруту	Швейцарія, Австрія, Італія, США, Канада
Сноубордінг	спуск по снігу з гірських схилів на спеціальній дошці	Канада, Австрія, США тощо
Фрірайд	спуск по снігу з гірських схилів поза трасою	Швейцарія, Франція, США
Наземний		
Трекінг	вид активного відпочинку, пішохідна туристична подорож	Широко розповсюджений
Велотріал	багатоденна велосипедна подорож	Широко розповсюджений
Маунтінбайкінг	подорож на велосипеді по гірській місцевості	Широко розповсюджений
Даунхілл	спуск по крутих схилах на велосипеді	Широко розповсюджений

Сафари	недорогі екскурсії до дикої природи	Єгипет, Алжир, ОАЕ, Кенія
Екзотичний		
Космічний	польоти в космос або на навколоземну орбіту в розважальних чи науково-дослідних цілях	
Джайлоо-туризм	один з нових видів туризму, що влаштовується в населені корінними народами важкодоступні місця, які віддалені від сучасних цивілізаційних благ	Африка, джунглі Амазонки, тундри Сибіру і Північної Америки, степ Азії
Чорний туризм	різновид туризму, пов'язаний з відвідуванням місць і пам'яток, історично пов'язаних зі смертю і трагедією	Табори смерті у Польщі, Тауєр, в'язниця Алькатрас
Атомний туризм	відносно новий вид туризму, в якому люди хочуть поласкотати собі нерви в місцях, раніше сильно забруднених радіацією	Фукусіма 1 (Японія), Чорнобиль (Україна) тощо
Кайтсерфінг	катання по воді на кайті	США, Філіппіни

Забезпечення зростаючої ролі туризму на соціально-економічні умови функціонування Закарпатської області вимагає вирішення низки конкретних завдань, серед яких першочерговими є: оцінка ресурсної забезпеченості і туристичних можливостей регіону, «виявлення унікальних об'єктів туристського інтересу, визначення напрямів розвитку ресурсної бази для досягнення бажаного соціально-економічного результату, тобто завдань, які пов'язані з управлінням туристичними ресурсами» [10].

Для вироблення пропозицій та напрямків подальшого розвитку необхідно визначити пікові періоди, що забезпечують максимальну кількість відвідувачів та періоди з мінімальною кількістю відвідувачів. Мережа оздоровчих, рекреаційних та туристичних об'єктів області у 2018 році нараховувала 511 об'єктів, з них: 23 – оздоровчих, 126 – рекреаційних, 362 – туристичних.

Таблиця 2.2 – Мережа туристичних закладів

Рік	Кількість туристичних закладів	у т.ч. оздоровчих	у т.ч. рекреаційних	у т.ч. туристичних
2014	392	24	123	245
2015	392	24	123	245
2016	443	18	146	279
2017	445	23	103	319
2018	511	23	126	362

Як видно з таблиці 2.1 кількість туристичних закладів поступово збільшується. Порівняно з 2014 роком, коли їх кількість становила 245 закладів, вона значно збільшилася у 2018 році і становила 362 заклади.

Зокрема в області діяла «Програма розвитку туризму і курортів у Закарпатській області на 2016 – 2020 роки», яка була затверджена рішенням сесії обласної ради 22.12.2015 № 95.

За своєю структурою та завданнями Програма передбачала фінансування наступних заходів:

- Розвиток туристичної і транспортної інфраструктури області
- Популяризація туристичного потенціалу області
- Просвітницька діяльність та науково-освітнє забезпечення сталого розвитку туризму та діяльності курортів
- Формування ефективної моделі управління та координації туризму в області
- Активізація сталого розвитку туристичної сфери області.

Співфінансування проекту регіонального розвитку «Розвиток туристичної інфраструктури Закарпатської області через покращення навігаційних елементів та встановлення туристичних стоянок». Аналіз туристичних потоків до Закарпатської області, отриманий шляхом моніторингу діяльності СПД та додатково проведених маркетингових досліджень дозволяє виявити тенденцію про збільшення кількості внутрішніх туристів та екскурсантів на території області.

Перспективними районами для розвитку екстремального туризму є Українські Карпати і Передкарпаття. Гірськолижний туризм, мабуть, найбільш розвинений зі всіх видів екстремального туризму в Україні. У нас є досить високого рівня гірськолижні курорти. І хоча вони значно поступаються своїм аналогам, наприклад, в європейських країнах, наші туристи з середнім доходом із задоволенням відвідують українські курорти. Нині найпопулярніші місцевості для розвитку гірськолижного туризму знаходяться в Карпатах: Буковель, Яблуниця, Славське, Драгобрат, Верховина, Вижниця, Ворохта, Рахів та ін. [28].

Закарпаття надзвичайно перспективний регіон України з точки зору туризму, рекреації та відпочинку. Основними напрямками розвитку туристичної галузі в області є бальнеологічний, гірськолижний, сільський, пішохідний туризм.

Проблематикою Закарпатської області є суттєва диспропорція у соціально-економічному розвитку низинних та гірських територій краю. Більшу частину території займають гори, а третина населених пунктів отримали статус гірських. Значна диференціація показників у районах Закарпаття спричинена неоднорідністю енергетичного, трудового, інфраструктурного потенціалу тощо, а основна концентрація ресурсів області зосереджена якраз у низинних районах.

Для комплексного розв'язання першочергових наявних проблем в економічній сфері та зростання якості життя населення гірських територій Урядом затверджено Державну програму розвитку регіону українських Карпат на 2020 – 2022 роки. Програма визначає основні напрями стимулювання економічної активності, зокрема шляхом розвитку інфраструктури та наближення рівня надання публічних послуг до європейських стандартів, підвищення рівня безпеки та зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище. З метою усунення диспропорцій у розвитку гірських та низинних територій доцільним є розроблення обласної програми підтримки гірських територій на період 2021 – 2023 років з конкретними механізмами стимулювання розвитку економічного сектору на цих територіях. Важливо зрозуміти, що значно дешевше створити умови для економічного росту в гірських селах, ніж постійно їх підтримувати [46].

В Україні серед наземних видів екстремального туризму окрім альпінізму та скелелазіння виділяють також кайтсерфінг, маунтинбайкінг, маунтінбордінг, мото- та авто подорожі, пішохідні мандрівки, сноубордінг, спелеотуризм.

Особливо популярним став дайвінг, як один із найзахоплюючих екстремальних видів. Парашутистам і гірськолижникам доводиться потіснитися – число дайверів в усьому світі стрімко зростає. «На сьогодні у світі майже 20 мільйонів сертифікованих дайверів-любителей, а 40 років тому їх було усього декілька сотень. Дайвінг туризм відносять до екстремального відпочинку або навіть до небезпечного для здоров'я і життя» [23].

Сьогодні існують спеціальні дайвінг-курорти, де самі сміливі дайвери з усього світу спускаються у глибини океану. Одним з самих яскравих вважається підводний світ Багамських островів, тому щороку сюди приїжджає величезна кількість дайверів з багатьох країн [34].

Як і для будь-якого виду туризму, необхідними умовами для розвитку дайвінгу є наявність двох факторів – суб'єктів і об'єктів галузі, тобто інфраструктури й об'єктів туризму (дайв-сайтів).

Дайв-сайти являють собою природні або техногенні об'єкти, цікаві для огляду дайверами – природні ландшафти, затонулі судна й ін. технічні об'єкти; затонулі міста й інші свідчення життєдіяльності людей [31].

Дайв-сайти являють собою природні або техногенні об'єкти, цікаві для огляду дайверами – природні ландшафти, затонулі судна та інші технічні об'єкти; затонулі міста й інші свідчення життєдіяльності людей. Історія об'єктів, їх відносна неприступність для основної маси туристів, робить такі об'єкти особливо привабливими для дайверів. Дайв-сайти можуть бути класифіковані наступним чином: - природні (ландшафтні) об'єкти з різним ступенем придатні для занурень (підводних екскурсій).

Специфікою даного виду туризму є розширене поняття інфраструктури. Крім звичайних вимог по проживанню, харчуванню, транспортному обслуговуванню туристів і інше присутні специфічні вимоги в частині

наявності спеціального сертифікованого спорядження й устаткування (акваланги, компресори, костюми, плавзасоби), і підготовлених сертифікованих фахівців (підводників для проведення екскурсій – дайв-гідів, і навчання новачків — інструкторів).

Основними складовими дайвінгу є навчання дайвінгу, організований сервіс з продажу та оренди дайвінг-спорядження, дайвінгури і дайвінг-сафарі. Дайвінг поділяють на три класи:

1. «Рекреаційний дайвінг – підводне плавання для відпочинку, задоволення. Цей вид занурень обмежений глибиною 40 метрів.

2. Професійний дайвінг (або комерційний). На території нашої країни використовується термін «водолазні роботи».

3. Фрі-дайвінг (або апное) – підводне плавання на затримці дихання. Дозволяє пробути під водою кілька хвилин» [34].

Типи дайвінг-турів: «дейлі-дайвінг» і «дайвінг-сафарі». «Дейлі-дайвінг» (щоденне занурення) – варіант для початківців. Пакет послуг зазвичай включає в себе 10 занурень: п'ять днів по два занурення – вранці і ввечері. Між ними зазвичай легкий обід і відпочинок, під час якого можна позасмагати, насолодитися природою і видами околиць з катера. «Зазвичай «дейлі-дайвінг» є частиною комбінованої туристичної поїздки» [32].

До екстремальних видів туризму в останні роки у світі відносять альпінізм, скелелазіння, спелеотуризм, парапланеризм, гірський туризм з особливо небезпечним маршрутами, водний туризм, сплав по гірських річках (рафтинг), сходження в гори, спуск на гірських лижах, політ на повітряній кулі, дослідження місцевості на маленьких ультралегких літаках, виживання в дикій природі та ін. Існує кілька видів екстремального водного туризму. У світі отримали розвиток дайвінг, вейкбординг і віндсерфінг.

Наприклад, маунтінбайкінг – ще один екстремальний вид туризму, безпосередньо пов'язаний з гірськими вершинами. Професійний спуск на гірському велосипеді потребує неабиякого досвіду. Що стосується скайсерфінгу, цей екстремальний вид спорту виник відносно недавно. Професійні скайсерфінгісти виконують досить складні і небезпечні елементи у вільному падінні. Видовище надзвичайно дивовижне, але під силу воно далеко не кожному [40].

Серед водних видів екстремального відпочинку особливою популярністю користується віндсерфінг. І хоча для його освоєння людина повинна докласти чималих зусиль, але екстремали не можуть собі відмовити у тому, щоб не позмагатися із вітром і хвилями. І хоча в Україні природний потенціал для розвитку даного виду відпочинку використовується далеко не на повну потужність, водні види екстремального туризму в нашій країні набирають обертів у своєму розвитку [27].

Рафтинг, каякінг, сплави на байдарках і катамаранах останніми роками завойовують все більшу популярність серед туристів, з кожним роком з'являються нові маршрути сплавів. Але, незважаючи на цю тенденцію, ще є перспективи для його зростання. Водний туризм потребує набагато менших

інвестицій, ніж інші екстремальні види. Вартість катамарана \$600-1000, тримісної байдарки \$300- 400. Сплави також доступні широкому колу туристів. Вартість триденного туру (сплаву), включаючи прокат плавзасобів, туристичного спорядження, харчування, екскурсійного та інструкторського обслуговування на українському ринку турпослуг коливається від \$30 до 50.

Організація сафарі можлива в тих країнах, де ще можна побачити природу в її первісному вигляді. Досвід діяльності деяких африканських країн вражає, оскільки там це один із найбільш прибуткових для організаторів і привабливих для туристів видів відпочинку. Місцями для розвитку сафарі можуть бути багаточисленні національні природні парки, а також заповідники [16].

В Україні налічується 17 природних, 4 біосферних заповідники і 12 національних природних парків, у яких дика природа перебуває під охороною держави. Серед них – найбільший заповідник у Європі – Асканія-Нова, у якому можна побачити тварин представників майже всіх континентів планети. Саме тут пропонується єдиний в Україні тур-сафарі – 2,5-годинна екскурсія з можливістю сфотографуватися на фоні тварин [5].

Кількість туристів, які цікавляться екстремальними розвагами, достеменно оцінити неможливо. Але з публікацій, присвячених даній тематиці, відомо що у Європі близько 30% відпочиваючих хоча б один раз у тиждень виїжджають на джип-сафарі, рафтинг, екскурсії на яхті тощо. З економічним розвитком суспільства збільшується кількість видів відпочинку, в тому числі й екстремального [15].

Розглядаючи екстремальний туризм у масштабі України, слід враховувати деякі регіональні аспекти.

Організацією екстремальних турів можуть займатися приватні підприємці, невеликі компанії, спортивні федерації. А їх агентами, що працюють безпосередньо із клієнтурою, можуть стати готелі, турфірми приватні підприємці. Саме так організований цей бізнес у світі. В Україні туроператорам важко залучати закордонних туристів через недоліки в роботі готелів, ресторанів і організації системи розваг, а це і є головною проблемою.

Екстремальний туризм на сьогоднішній момент набуває величезної популярності серед української молоді. Прихильники активного відпочинку із задоволенням проміняють затишну та спокійну відпустку у приємному готельному номері на спартанські умови. З кожним роком збільшується кількість людей, охочих до гострих вражень та особливого, навіть небезпечного, відпочинку.

Різноманітність природних ландшафтів України та велика кількість залишених промислових об'єктів сприяють швидкому розвитку екстремальних видів спорту й туризму. Один із найпопулярніших та найдоступніших видів екстремального відпочинку в Україні - це рафтинг. Велика кількість гірських річок - Південний Буг, Чорний Черемош, Прут - приваблює всіх, хто коли-небудь захоплювався водним туризмом. Нині

існують відомі клуби, які організують кількадевні сплави на байдарках або катамаранах [9].

У межах Дніпропетровської та Запорізької областей основний об'єкт для дайвінгу, звичайно ж, Дніпро. Саме на ділянці між цими містами знаходилися відомі Дніпровські пороги. Окрім геологічних визначних пам'яток і слідів людської діяльності у вигляді затонулих суден і споруд, в Дніпрі досить часто знаходять залишки доісторичних тварин (бізонів, турів, мамонтів, шерстистих носорогів). У районі острова Хортиця по старому руслу Дніпра знаходиться також несамохідна баржа, яка затонула поблизу гранітного кар'єру [13].

Особливим попитом користуються екскурсійні тури в Чорнобильську зону. Десятки українських компаній організують поїздки в небезпечний Чорнобиль. Варто зауважити, що ЧАЕС цікавить не тільки українських туристів, а й гостей України. Весь світ знає про катастрофу, що відбулась у 1986 р., саме тому люди цікавляться радіаційною специфікою та станом природи після аварії.

Отже, екстремальний туризм - цікавий, захоплюючий вид відпочинку, який дедалі більше подобається людям. Різновидом джайлоо-подорожей є відвідини Чорнобильської зони: спорожнілих українських сіл. Поїздки в зону відчуження здійснюються у захисних костюмах у супроводі спеціально підготовленого гіда. Хоча рівень радіації з часів аварії тут помітно знизився, все ж туристи, що їдуть туди, наражаються на небезпеку. Саме тому в зону не пускають вагітних жінок і дітей. Усі інші можуть побачити мертві міста, пустки і знаменитий саркофаг, діючи на свій страх і ризик. Такі поїздки здійснюються тільки під охороною та у відповідних захисних костюмах [29].

Однак, попри все, популярність поїздок до Чорнобиля зростає. Вони є унікальною можливістю побачити величезну кількість нових видів представників флори і фауни, що з'явилася у зв'язку з викидом радіації.

Джайлоо-туризм – це різновид туризму, який передбачає життя туриста у первісному племені з усіма привабливостями кочового побуту [4]. Цей вид туризму характеризується одним із найвищих ступенів небезпеки серед усіх видів екстремального туризму, оскільки сьогодні лівова частина туроператорів світу прагне формувати тури до все менш освоєних територій світу, що створює додатковий ризик для туристів з усіх куточків планети [8].

Найкраще джайлоо-туризм розвивається у Киргизстані, Таїланді, країнах Африки тощо. Метою таких мандрівок є подорожі у незаймані куточки земної природи, де вплив цивілізації мінімальний. Під час такої подорожі урбанізований житель має можливість жити деякий час у примітивних та первісних умовах. У такий спосіб людина отримує змогу повністю відмежуватися від проблем цивілізації. Сьогодні цей вид екологічного і екстремального туризму починає набирати популярність серед багатьох туристів різних країн, у тому числі і України [3]. Цей вид екстремального туризму можливо розвивати у гірських регіонах. До особливостей джайлоо-туризму можна віднести різні рівні екстремальності цього відпочинку, які

залежать від місцевих природних умов, що вимагають відповідного рівня фізичної підготовки і стану здоров'я туристів.

Славське (Львівська область) – це один з перших гірськолижних курортів України, на якому тренується олімпійська збірна. Славське має добре розвинену інфраструктуру, комплекс містить кілька трас європейського значення.

Драгобрат (Закарпатська область) – урочище в Рахівському районі. Цей гірськолижний курорт в Карпатах славиться тим, що сніг там лежить з листопада по травень. Найвищий гірськолижний курорт України. Драгобрат має п'ять бугельних підйомників і двомісний крісельний, траси з різними рівнями складності. Єдиний недолік - до курорту вельми складно доїхати, потрібно користуватися послугами місцевих водіїв на УАЗику або ГАЗ-66.

Воловець (Закарпатська область) – районний центр у Закарпатській області, який знаходиться на головній залізничній магістралі Київ–Чоп. Воловець – це лижний курорт, що лише починає свій розвиток, в ньому є один бугельний підйомник.

Яремча (Івано-Франківська область) – один з кращих курортів України і головний туристичний центр Прикарпаття. На курорті великий вибір готелів, розваг, і один гірськолижний схил для початківців.

Хуст (Закарпатська область) – гірськолижний курорт на Закарпатті, який знаходиться біля Замкової гори. Його пам'ятки відомі далеко за його межами. В 4 км від міста знаходиться Долина нарцисів, а в довколишніх селах - гірськолижні підйомники.

Більшість туристів приїжджають з-за кордону – майже 80%. Найбільша кількість іде з Великобританії – 15738, Польщі – 9378, Німеччині – 7826, США – 5580 і Чехії – 4063 туриста.

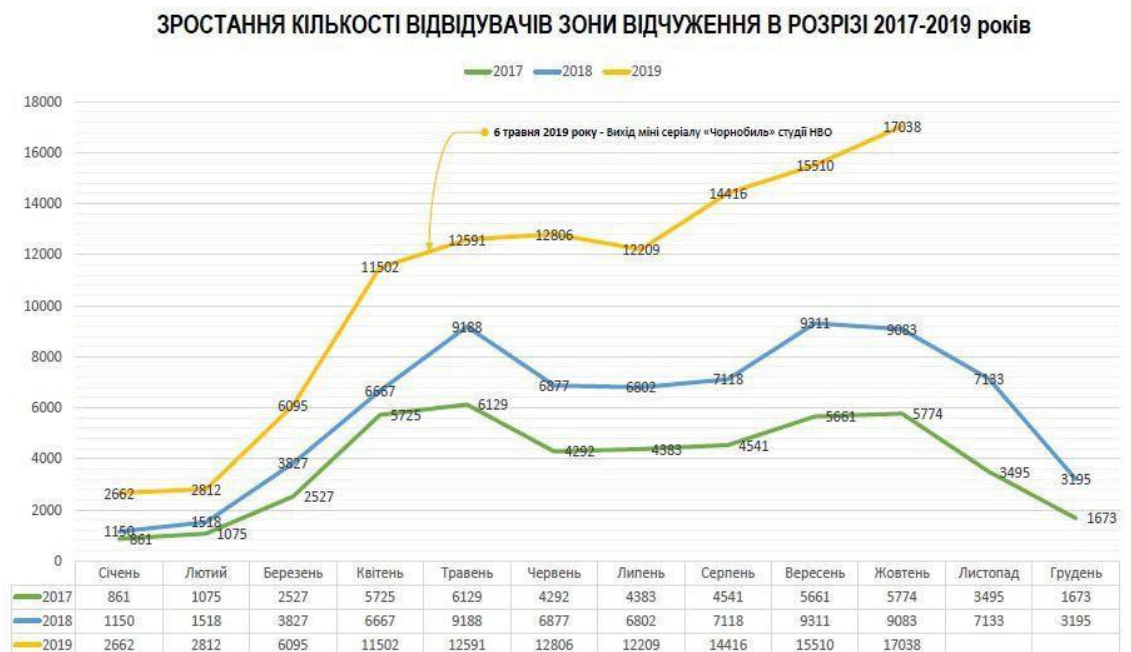

Рисунок 2.2 – Кількість відвідувачів зони відчуження (2017-2019 рр)

Екстремальний туризм постійно розвивається у світі і в Україні. Увесь час з'являються його нові різновиди.

Так, відносно недавно виник космічний туризм, цілком можливо, що через 10–15 років він буде доступнішим, ніж зараз. Які види екстремального туризму з'являться через 20–30 років, складно уявити. Порівняно з Україною, екстремальний туризм в інших частинах світу - у Східній Азії, Європі, Північній Америці - розвинутий достатньо добре [39].

Безпосередньо серед жителів Європи й особливо Північної Америки екстремальний туризм - найпопулярніший вид відпочинку. Аналіз роботи туристичних фірм, які діють на ринку екстремальних і екзотичних туристичних турів, показав, що діяльність фірм орієнтована на молодіжний сектор туристів, а також на професіоналів туристів-екстремалів [35].

У діяльності туристичних фірм відсутня спрямованість на міжнародний ринок, залучення в регіон іноземних туристів, організацію їхнього дозвілля й обслуговування. Інші фірми, які працюють на міжнародному ринку, також не завжди враховують запити іноземних туристів-екстремалів, а пропонують переважно культурні тури.

Очевидно, що розроблення та впровадження екстремальних туристичних турів необхідні. Вони вимагають комплексного й детального підходу. Але кошти та сили, витрачені на ці заходи, за умови ретельного розроблення й дотримання всіх необхідних правил, сповна окупаються й багато в чому визначають прибутковість галузі.

На думку, О.О. Любіцевої «Тури, які розробляються туроператорами, повинні відповідати таким принципам:

- безпека (всіх складових і на всіх етапах проходження туру);
- комфортність (задоволення життєвих потреб в проживанні, харчуванні, транспортуванні та інших послугах на рівні, по можливості не нижчому ніж в постійному місці проживання), тобто забезпечення якісного обслуговування під час подорожування;
- ергономічність (відповідність турпродукта та його складових фізіологічним та психологічним потребам туриста);
- достатність послуг, що пропонуються для задоволення потреб туриста під час подорожі, для реалізації мети подорожі;
- категоріальна відповідність (всі складові тура повинні відповідати заявленому класу обслуговування);
- конкурентоздатність (забезпечення прибутковості в діяльності турфірми)» [18].

В повній мірі всі зазначені компоненти можна віднести до процедури розробки екстремального туру.

Отже, екстремальний туризм розвивається надзвичайними темпами, створюються нові тури, щоб вразити туристів, адже екстрим — це спорт, дедалі більше людей мають бажання займатися активними видами туризму.

Для розвитку та популяризації екстремального туризму в Карпатському регіоні є туристичні організації сфери дозвілля і розваг.

Одним із перспективних напрямів розвитку екстремального туризму є – альпін-парки. Альпін-парк - це революційно новий, модний вид активного туризму, який являє собою набір взаємозалежних атракціонів, які розміщені на висоті 1,3,5,7 метрів над землею і складаються з суцільних перешкод, подолання яких вимагає винахідливості та умінь переміщатися на висоті, підкорювати підйоми і спуски на подобу того, як це роблять альпіністи та скелелазы.

Учасниками такого виду розваг можуть бути як дорослі, так і діти, причому з різним рівнем фізичної підготовки – від елементарної до спортивної. Брак та наявність досвіду, рівень спортивних умінь та навиків, а також вікова категорія учасників дозволяють визначити потрібний рівень складності перешкод і висоти атракціонів альпін-парку.

Альпін-парк дозволяє не тільки чудово провести час, а й проявити свої спортивні навички, гнучкість тіла, логічність мислення. Цей вид спортивних занять об'єднує учасників, проявляє командний дух, дає можливість позмагатися і продемонструвати свої лідерські якості [33].

3. Перспективи розвитку екстремального туризму в Україні

Тенденція щодо розвитку активних видів відпочинку є достатньо чіткою й надає популярності екстремальним видам туризму. Цей вид туризму набуває популярності також на міжнародному ринку туристичних послуг. Саме тому, можна стверджувати, що екстремальний туризм є одним з найперспективніших у світі та користується значним попитом. В Україні цей вид туризму відносно новий, однак швидко набуває популярності не тільки серед професіоналів, а й серед звичайних туристів [14].

Для сьогоднішнього дня характерним є поєднання подорожей і туризму зі швидким технологічним прогресом. Завдяки йому відбувається трансформування подорожей та туризму. «Те, що колись було досить ризикованим та захоплюючим, переходить у царину загального та нормального» [16].

Мінливість соціально-економічного, технологічного стану середовища впливають на стан масового туризму, а також на виникнення і розвиток альтернативних його видів, зокрема екстремальних.

Тенденція до екстремального туризму полягає в збільшенні як кількості туристів, які беруть участь у сучасних формах екстремального досвіду, так і в такому екстримі, який вже створюється завдяки туристичним ринкам та передовим технологіям галузі. Як це відбувається, то з'являються ще більші переживання, які підштовхують існуючі форми туризму до нових крайнощів.

Екстремальний туризм та екстремальна поведінка туристів зростають, і ще довго можна буде спостерігати динамічний розвиток їх діяльності.

Важливою складовою є мотивація вибору подорожі. У цьому процесі істотну значущість мають окремі мотиви, завдяки яким відбувається ухвалення споживачем рішення щодо вибору туру.

Туристська поїздка має в своїй основі мотивацію, яка є одним з найважливіших чинників прийняття рішення про подорож і вибору туристського продукту і його складових елементів. Мотивація вибору туристської подорожі (час, тривалість, напрямок, вид, витрати, характер діяльності) - найважливіша характеристика, що впливає на поведінкові ініціативи туриста при плануванні їм відпочинку, виборі, придбанні і здійсненні туру. Туристські мотиви - найважливіші складові елементи системи туристської діяльності, які можна розглядати як визначальні компоненти попиту, основу вибору поїздки та програми відпочинку.

Наприклад, підготовлений турист надасть перевагу гірськолижного маршруту на відомому курорті з добре оснащеної лижної станцією і по можливості буде максимально використовувати запропоновані туристичні ресурси для реалізації своєї головної мети – катання на лижах. Всі інші цілі – вторинні і не мають вирішального значення при виборі. На прийняття споживачем рішення про покупку великий вплив роблять фактори культурного, соціального, особистісного і психологічного характеру.

Завдяки великому зростанню технологій, таких як GPS (Global Positioning System), соціальні мережі та фотографії, стимулюється інтерес по всьому світу до пригодницьких подорожей.

Попит зростає у зв'язку з глобальним збільшенням рівнів наявного доходу та зростання інтересу споживачів до індивідуального та трансформативного (тобто змістовного, перспективного) досвіду. Таким чином, більше людей можуть дозволити собі відпочити, а більша кількість вибирає авантюрні заходи. Однак зміна очікувань споживачів, підвищення технології та поява нових зв'язків, а також зміна демографії на ринку основних джерел екстремального туризму впливають на характер попиту.

Також існує зростання з боку пропозиції, тобто створення підприємств для задоволення та / або створення попиту. Бар'єр для вступу в екстремальний туризм є низьким, особливо на ринках, які розвиваються, і тенденція полягає в тому, що утверджені туристичні компанії в розвинених країнах включають екстремальні пропозиції у свої продуктові портфоліо.

ВТО прогнозує, що до 2030 року по всьому світу буде до 1,8 мільярда прибутків [4]. Організація прогнозує, що зростання прибутків міжнародного туризму в країнах, що розвиваються, буде більшим вдвічі порівняно з темпом розвинених країн. Розвинені країни побачать прибутки з країн, що розвиваються, як ті, що будуть сприяти їх зростанню, але знання різних пропозицій екстремального туризму в цих напрямках наразі обмежені, тому їм потрібно інвестувати кошти в побудову своїх ринків.

Слід зазначити, що визначення екстремальності є суто індивідуальним для кожного споживача в залежності від накопиченого досвіду, темпераменту та загальних психофізіологічних рис особистості, які впливають на мотивацію вибору подібного типу відпочинку. Екстримом для людини може бути будь-який вид діяльності, не звичний для неї, відмінний від звичайного способу життя, такий що викликає сплеск емоцій, своєрідний позитивний стрес (для певних категорій людей екстремальними є навіть поїздки верхи на конях або польоти на аеропланах чи малих літаках). Активний відпочинок – один із найкращих способів зняття напруги

На екстремально туристичному ринку України існують певні проблеми:

- недостатня інформаційно-рекламна діяльність;
- велика вартість обладнання та спорядження; – недостатній рівень кваліфікації персоналу;
- вичерпання невідновлюваних природних ресурсів та руйнування туристичних зон та споруд;
- недостатньо розвинена інфраструктура для екстремального туризму у порівнянні з закордонними конкурентами;
- відсутність нормативно-правової бази та стандартів, які б забезпечували підтримку екстремального туризму в Україні [37].

Реклама в туристичній сфері забезпечує просування, збут послуг (продуктів), сприяє розвитку ринкових позицій, росту економічного стану суб'єктів підприємництва інфраструктури.

Зауважимо, що засіб реклами вчені визначають як «інструмент, за допомогою якого рекламодавець доносить своє повідомлення до аудиторії» [22].

Вибір рекламного засобу залежить від багатьох факторів, в тому числі від:

- 1) характеру послуги (товару), яку просувають на ринок, змісту реклами;
- 2) наявності асигнувань на рекламу;
- 3) розмірів ринку (його ємності);
- 4) цілей реклами (створити ринок для нового продукту або розширити вже існуючий ринок);
- 5) масштабів рекламної кампанії;
- 6) кола можливих споживачів;
- 7) специфічних вимог ринку;
- 8) технічних можливостей виготовлення засобів реклами в потрібній кількості в необхідний термін [34].

При вирішенні проблеми вибору рекламних засобів, заходів, інструментів в індустрії туризму повинна обов'язково враховуватися сезонність надання послуг, оскільки коливання попиту можуть істотно погіршити умови сприйняття реклами даних послуг. необхідно відмітити третю особливість туризму, яка передбачає специфічний розвиток рекламної діяльності, це, зокрема, вплив різних зацікавлених сегментів споживачів. А, саме, так як надається комплекс послуг, то не можна очікувати, що у всіх вимоги і поведінка будуть однакові при сприйнятті реклами, оскільки їх очікування можуть не відповідати фактичним пропозиціям

Можемо констатувати, що з урахуванням виділених особливостей індустрії туризму, на вибір рекламних інструментів, заходів та засобів в даній сфері впливають, зокрема:

- 1) особливості туристичної послуги (продукту), цільовий орієнтир на сегменти споживачів, терміни турів, призначення турів (діловий, дитячий, сімейний, гастрономічний, екстремальний, медичний туризм, шопінг-туризм, спортивний туризм);
- 2) специфіка ринку – локальний, регіональний ринок, орієнтація на індивідуального або на масового споживача;
- 3) цілі, які переслідує компанія рекламодавця – інформування споживача, стимулювання продажів туристських послуг, рівень конкурентоспроможності, обрана стратегія для компанії (зростання, обмежене зростання, скорочення і т.д.), підвищення лояльності споживачів тощо;
- 4) стадія життєвого циклу туристичного продукту (послуги), на якій знаходиться послуга / компанія – інформацію про нову туристичної послуги (продукти) потрібно донести до споживача; про послугу (продукт), яка вже існує на ринку потрібно нагадати споживачеві;
- 5) фінансові ресурси, якими володіє компанія – рекламодавець. Величина рекламного бюджету залежить від: обсягу, розміру і потенціалу ринку; ступеню лояльності цільових споживачів; етапу життєвого циклу

туристичної послуги (продукту); ступеня диференціації туристичної послуги (продукту) (комплексні тури для масового ринку, окремі тури для вузьких сегментів, додаткові послуги); рівня конкуренції. Загальний рекламний бюджет компанії розподіляється за різними напрямками, збутовими територіями і ринками, видами турів і періодами продажів.

Величина рекламного бюджету залежить від: обсягу, розміру і потенціалу ринку; ступеню лояльності цільових споживачів; етапу життєвого циклу туристичної послуги (продукту); ступеня диференціації туристичної послуги (продукту) (комплексні тури для масового ринку, окремі тури для вузьких сегментів, додаткові послуги); рівня конкуренції.

Загальний рекламний бюджет компанії розподіляється за різними напрямками, збутовими територіями і ринками, видами турів і періодами продажів у формах: інформаційних листів, каталогів, буклетів, рекламних листків, проспектів, календарів.

Вказаний вид реклами є одним із самих бюджетних способів поширення рекламного повідомлення, використовується малим і середнім бізнесом як основний вид, використовується великими підприємствами як супровідна реклама, до більш масштабних заходів.

Вказаний вид реклами має тривалий вплив, характеризується високою якістю, вибірковістю (не здійснює впливу на широкую аудиторію).

Зазначений вид реклами може мати різноманітні канали поширення: розсилка поштою, роздача на виставкових стендах, презентаціях, в туристичних агентствах;

3) реклама на радіо, телебаченні, яка може бути подана у вигляді відеороликів, радіопередач в різні часи доби. Вказана реклама є дорогою для невеликих туристичних компаній, використовується крупними компаніями для реклами власної продукції (послуг);

4) зовнішня реклама, участь у виставках, семінарах, місцях продажу обирається учасниками тури

стичного ринку залежно від цілей просування туристичних послуг (продукції);

5) «сарафанне радіо», пов'язане з прямими рекомендаціями з боку друзів, колег, родичів. Вказаний вид реклами є майже невитратним, деякі туристичні компанії удаються до використання системи бонусів за кожного рекомендованого клієнта. Вказана реклама використовується більшою мірою малими туристичними компаніями.

Якщо продовжувати розвивати потенціал ринку екстремального туризму і вирішувати усі вищезазначені проблеми, залучати іноземні інвестиції, набиратись закордонного досвіду, належно фінансувати туристичну сферу тоді у майбутньому Україна стане однією із країн-лідерів за оцінкою в'їздів іноземних туристів та збільшить відсоток рентабельності галузі.

Чинники ризику в екстремальному туризмі класифікуються за їх природою [6]:

- травмонебезпечність – результат переміщення механізмів і предметів (каменепаді, схід лавини і т. д.), несприятливих ергономічних характеристик спорядження, небезпечних атмосферних явищ;
- дія довкілля – небезпека прояву несприятливих погодних умов;
- пожежонебезпечність;
- біологічна дія – ризик укусів тварин, отруйних комах, переносників інфекцій, попадання в людський організм отруйних мікроорганізмів;
- психофізіологічні навантаження – ризик виникнення фізичних і нервово психічних перевантажень у туристів при проходженні важких, небезпечних ділянок маршруту;
- небезпека ультрафіолетового і радіаційного випромінювання;
- специфічні чинники ризику – можливість виникнення на маршруті природних і техногенних катастроф, поганий технічний стан об'єктів, низький рівень підготовки обслуговуючого персоналу, інструкторів, недостатнє інформаційне забезпечення на маршруті.

На даний момент стан розвитку туристичного ринку з надання послуг екстремального характеру в Україні знаходиться переважно на етапі розробок продукту, що міг би задовольнити сучасного туриста.

Інтернет також має внутрішній вплив на мережу пропозицій екстремального туризму. Інтернет усунув лінійну природу мережі, оскільки туристи тепер мають доступ до будь-якої її частини в Інтернеті. Аналогічно, будь-яка частина мережі може продавати свої послуги безпосередньо споживачеві. Також існує тенденція до безмежжя, що посилюється популярністю онлайн-систем бронювання. Ці системи дозволяють проводити чіткі порівняння цін, рецензування експертів та навіть 360-градусні відео тури, що дозволяють туристу отримати доступ до значної кількості інформації перед їхнім бронюванням. Споживачі можуть легко бронювати тур-пакети в Інтернеті і роблять це у дуже великій кількості. Однак вони все ще виявляють сильну тенденцію до бронювання в режимі офлайн, що створює потребу в бізнесі підтримувати як онлайн, так і офлайн канали та транзакції.

Щодня з'являється нове програмне забезпечення, яке має на меті заповнити цю прогалину, надаючи спеціалізовані, але автоматизовані маршрути для безлічі напрямків, проте таке програмне забезпечення ще не набуло значної частки на ринку. Технологія допомагає підприємствам, що займаються екстремальними поїздками, оптимізувати свою діяльність, досягати більшої маркетингової охоплення та вдосконалювати свою продукцію. Це дозволяє як дестинаціям, так і підприємствам краще зрозуміти свою конкуренцію та своїх клієнтів. Найголовніше, що технологія дозволяє бізнесу легше дістатися до своїх клієнтів. Для досягнення успіху в екстремальному туризмі зараз потрібні нові навички. Інтернет-маркетинг має вирішальне значення для підвищення обізнаності про будь-який продукт, і організації повинні адаптуватися, щоб гарантувати самим собі наявність належного програмного забезпечення та / або платформи для залучення своїх цільових ринків.

За даними TripAdvisor, Інтернет є другим найважливішим джерелом натхнення для туристів, які проводять дозвілля (за усними рекомендаціями від сім'ї та друзів) та головним ресурсом планування подорожей. Веб-сайти – це нові вітрини. Їм потрібно негайно захопити увагу віртуального користувача, одночасно забезпечивши неперевершене онлайн-враження, оскільки конкуренція відбувається в один клік. Оптимізація пошукових систем також набула вирішального значення, оскільки 58% відпочиваючих туристів починають процес планування за допомогою простого пошуку в Інтернеті [44].

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Дослідження особливостей розвитку екстремального туризму в Україні дозволило нам зробити певні висновки та сформулювати рекомендації щодо покращення ситуації в розвитку цього виду туристичної діяльності.

В останні роки все більшої популярності набувають такі види туризму, які безпосередньо пов'язані з різноманітними видами спорту і активним відпочинком. Не виключенням і форми туризму, які характеризуються підвищеним ступенем ризику.

Дослідження сутності екстремального туризму полягає в тому, що туристична поїздка практично завжди містить елементи нового і суттєво відрізняється від звичного середовища проживання, в тому числі може становити певну небезпеку для особи, яка подорожує.

Практика міжнародного туризму показує, що зі збільшенням кількості подорожуючих і розширенням географії поїздок різко зростає необхідність більш детального врахування особливостей поїздок та дотримання заходів безпеки. Перш за все, це стосується регіонів зі складною соціально-політичною обстановкою. Фактично мова йде про ризик таких поїздок, аж до реальної загрози життю і здоров'ю туристів.

Подібні види діяльності сьогодні прийнято називати екстремальними. Поняття «екстремальні види спорту» з'явилося в 1950 році і в останнім часом набирає все більшої популярності, так як азарт, адреналін і небезпека істотно підігривають інтерес до подібної діяльності. Зараз існує безліч екстремальних захоплень, кожне з яких відрізняється своїми характерними особливостями і умовами.

Екстремальними видами спорту займаються студенти, так як саме ці види спорту популярні серед молоді. Екстремальний туризм знаходиться в безперервному розвитку, як в світі, так і в Україні. Весь час з'являються його нові види і варіації. Не так давно виник космічний туризм, і цілком можливо через 10-15 років, він стане найбільш доступний, аніж в даний момент.

Ми дійшли висновку, що формування високо розвинутої індустрії туризму та її інтеграція у світовий ринок туристичних послуг пов'язані з необхідністю вирішення гострих соціально-економічних проблем і залучення міжнародного досвіду.

В першу чергу мова йде про дотримання питань безпеки. Зокрема, до питань безпеки відносяться проблеми – епідемії, ВІЛ-інфекція, криміногенні ситуації і злочинність, розповсюдження наркотиків, вандалізм і інші форми насильства, піратство, військові ускладнення і перевороти, тероризм. Саме тому, основною рекомендацією для суб'єктів туристичної діяльності повинна стати увага до всіх можливих ризиків, які можуть виникнути під час подорожі.

Використовуючи міжнародні зв'язки, туристичні підприємства зазвичай приймають участь в розробці та впровадженні міжнародних екстремальних турів, активно співпрацює з туристичними операторами на території України,

а також таких країн як Болгарія, Австрія, Чорногорія, Англія, Туреччина, Єгипет, Ізраїль, та інші. Підприємства приймають активну участь в міжнародних заходах щодо організації та впровадження туристичного бізнесу.

У процесі організації турів та формування туристичного продукту, туроператори повинні вступати в договірні відносини та укласти угоди з іншими учасниками туристичної діяльності. Фірми розробляють власний туристичний продукт, а безпосередньо його реалізацією займаються туристичні агентства.

Сучасна людина, що звикла до стабільного способу життя та технічного прогресу, відчуває потреби в адреналіновому сплеску. Екстремальний туризм є одним із способів легального задоволення цієї потреби, чим завойовує все більшу популярність серед жителів сучасного світу.

Туристичні оператори та туристичні агенти повинні слідувати конкретним вимогам щодо забезпечення безпеки туристів, екскурсантів, які беруть участь у туристичних подорожах, походах, змаганнях, запобігати травматизму та нещасним випадкам, а також несуть повну відповідальність за їх виконання.

При розробці і проведенні в життя норм безпеки для сфери туризму та захисту туристів, інтереси тих, хто відвідує і приймає, повинні бути взаємно гармонізовані. Забезпечення якості послуг та безпеки в туризмі відбувається на різних рівнях, що включають у себе туристичні підприємства, адміністрації туристичних центрів, місцеві влади, національні органи по туризму та центральні власті держав, міжнародні організації та міждержавні органи. Кожен з цих рівнів повинен вносити свій внесок у туризм.

Інформація про безпеку туристичної діяльності необхідна туристам, структурам туристичного бізнесу, ЗМІ і дослідницьким центрам, які працюють в туристичній галузі. Дуже важливо, щоб ці джерела не спотворювали, надмірно не драматизували справжній стан справ та інформацію, а констатували очевидні і безперечні істини і стандарти у сфері безпеки туризму в нейтральному середовищі. Саме дотримання цих принципів сприяє розвитку екстремального туризму як одного з компонентів процесу поліпшення якості життя для всіх.

Екстремальний туризм як галузь, що швидко розвивається, постає у багатьох видах: від пригодницьких подорожей до екстремальних видів спорту та інших видів діяльності. Як пригодницькі подорожі, так і екстремальні види спорту пропонують унікальний досвід, який не можуть запропонувати інші види туризму. Азарт, адреналін, культурне та природне занурення – це те, що пропонує екстремальний туризм. Однак, чим складніша ціль, тим більшим є ризик. Екстремальний туризм має високий відсоток ризику травматизму та смерті. І все-таки з великим ризиком приходиться велика нагорода – задоволення та сильні емоції.

Важливо підготувати учасників екстремальних турів до того, щоб бути готовим до того, що під час участі в подіях, які пов'язані з екстремальним туризмом, є високий ризик травматизму та смерті.

По-перше, потрібно забезпечити собі впевненість. Основний спосіб – перевірити стан здоров'я, дотримуватись правил техніки безпеки під час тренувань та носити захисне спорядження, що дозволяє мінімізувати ризик травм.

По-друге, відповідальність є ключем до забезпечення свого захисту, а також захисту інших туристів. Екстремальний туризм часто відбувається в природних і культурних умовах, і тому потрібно підтримувати пильність.

По-третє, бути уважним туристом, оскільки екстремальний туризм часто відбувається в природних і культурних умовах, важливо підтримувати цілісність територій, де відбувається подорож.

Бажано використовувати електронні ресурси, зокрема responsibletravel.com. Він радить дотримуватись наступних правил туристам: вибрати відповідального туроператора; не забруднювати навколишнє середовище; бути уважним при придбанні місцевих продуктів (особливо води та харчування); не купувати сувеніри, що виготовлені з тварин або рослин, занесених до Червоної Книги; обов'язково поважати традиції та свята місцевих мешканців, а також природу та її середовище.

З огляду на викладений матеріал можна констатувати той факт, що екстремальний туризм мав декілька етапів розвитку. Перший етап мав свій початок у XV столітті, під час періоду Великих географічних відкриттів, власне в цей час і почалась активна фаза розвитку екстремального туризму, під час якої відкривались нові території.

Другий етап розпочався з кінця XIX століття, завдяки відродженню такого явища, як Олімпійські ігри бароном П'єром де Кубертенем, що в свою чергу дало поштовх як до подорожей по всьому світі, так і до появи нових видів відпочинку, що пов'язані з певним ризиком для життя.

Третій етап розпочався у XX столітті, з появою Всесвітньої мережі Інтернет, що дало змогу дізнаватися як про нові види екстремального туризму, так і про найцікавіші дестинації світового туризму.

Встигнувши стати масовим явищем, туризм став в ряд галузей національних і світових економік, що найбільш динамічно розвиваються. Його доходи порівнянні з доходами, що отримуються від нафтового і автомобільного бізнесу. Ця галузь допомагає не тільки забезпечувати культурне і економічне процвітання держав, але і знімає гострі соціальні проблеми. Індустрія туризму стає економічною ефективності, що становить, забезпечує сприяння по проблемах регіонального розвитку, раціонального природокористування, збереження пам'яток історико-культурної спадщини і виступає як чинник зміцнення здоров'я нації.

За даними ВТО, на його частку в даний час доводиться біля 30 % всього світового імпорту та 10 % експорту послуг.

В цей період розпочинається розвиток центрів екстремального туризму. Частіше за все подібного типу центри створюються в місцях, де можливо запропонувати відразу декілька видів активного відпочинку, як каньонінг, рафтинг, парашутинг і багато що інше. Подібного роду види активного

туризму можуть включати як невелику виділену територію для парку з різними атракціонами, так і цілі маршрути на декілька днів, з відповідною інфраструктурою і необхідним набором послуг для проживання на природі (системи гірських бівуаків, притулків і багато що інше). вдосконалення дорожньої та транспортної інфраструктури.

В Україні екстремальний туризм набирає все більшої популярності завдяки розробці нових екстремальних маршрутів. Аналіз роботи туристичних фірм, що діють на ринку екстремальних і екзотичних туристичних турів, показав, що діяльність фірм орієнтована не тільки на молодіжний сектор туристів, він може бути цікавим як для дітей, так і для людей похилого віку, а також для людей із обмеженими можливостями.

Екстремальний туризм нині є настільки популярним та необхідним, що практикує формат поздоровлень, те, що людина не могла дозволити собі раніше, наразі стає можливим.

Отже, узагальнюючи вищесказане, відзначимо, що екстремальний туризм - дуже цікавий, захоплюючий вид відпочинку, який все більше подобається людям. Екстремальний туризм розвивається надзвичайними темпами, створюються нові тури, щоби вразити туристів, адже екстрим — це спорт, і чудово, що все більше людей мають бажання займатися активними видами туризму.

Зокрема, сплави по річках, піші та кінні тури Карпатськими і Кримськими горами пропонуються вітчизняними туристичними фірмами досить давно і вже мають стабільну групу споживачів. Ці послуги дуже популярні також в якості турів вихідного дня. Так само активно просувається розвиток відпочинку під вітрилом.

Екстремальний відпочинок став набирати популярність вже давно, але в окремий самостійний вид туризму в Україні він виокремився лише недавно, буквально 7-10 років тому. Причиною тому є те, що людей нашого менталітету важко організувати, до того ж для цього потрібен досвід формування відповідних туристичних програм, створення інфраструктури.

При належній рекламі, інвестиціях і підтримці держави, вітчизняний екстремальний туризм зможе стабільно і успішно розвиватися не тільки на туристичному ринку України, але і на Європейському ринку.

України розвиток такого туризму є особливо важливим аспектом, адже ця галузь сприятливо впливає на функціонування підприємств малого бізнесу, здатних розвиватися без значних бюджетних асигнувань, вона є перспективною для залучення іноземних інвестицій у широких масштабах та в короткі терміни. Туристичний бізнес стимулює розвиток інших галузей господарства нашої держави: будівництва, торгівлі, сільського господарства, виробництва товарів народного споживання, зв'язку і т. д. Даний бізнес приваблює підприємців з багатьох причин: невеликі стартові інвестиції, зростаючий попит на туристські послуги, високий рівень рентабельності та мінімальний термін окупності витрат. Проведений аналіз розвитку екстремального туризму в Україні дозволив зробити наступні висновки, що

основні проблеми екстремального туризму пов'язані з його поганим фінансуванням. Хоча останні роки держава намагається сприяти його розвитку, шляхом виділення коштів на його розвиток. В Україні є значна кількість місць для активного відпочинку. Для жителів України останнім часом, більш раціонально, з точки зору грошових витрат, переважний екстрим у зарубіжних країнах. Це так само обумовлено слабким розвитком екстремальної спрямованості.

Такий розвиток тільки набирає обертів. У нас є річки, гори, печери – все, що потрібно для екстремального відпочинку, але у нас немає хорошого сервісу, спорядження та професійного персоналу.

Відмінною рисою екстремального туризму є те, що більша частина послуг виконується з мінімальними втратами, відіграє все більш істотну роль у світовій економіці. Туристична сфера дозволяє досягти значної величини доданої вартості.

На сучасному етапі туризм набуває не просто масового характеру, а стає однією з провідних галузей світового господарства. Кожна країна, регіон, місто намагаються пропагувати свою туристичну діяльність і активно розвивають інноваційні види туризму. Причиною слугує жага людей до нових вражень. Середньостатистичному туристу вже недостатньо оглядових екскурсій. Туристи очікують більшого, принципово нового та цікавого, тому питання розвитку екстремального туризму стає досить актуальним в сучасній Україні.

Україна, звичайно, лише розпочинає свій шлях як країна у секторі світового ринку екстремального туризму. Лише декілька напрямків вищезазначеного виду відпочинку розвинені на належному рівні.

Очевидно, що найпопулярнішою категорією екстремального туризму в Україні гірські види. Не дивно, що гірська система Карпат на території Закарпаття є надзвичайно сприятливою для альпінізму та гірськолижних видів спорту, оскільки висота гір автоматично відносить їх до категорії безпечних. Щодо структури, то найбільш скелястими горами є Горгани, а практично всі інші гори регіону є безпечними та придатними для розвитку альпінізму. Важливою умовою є погодження туристичних маршрутів з місцевими рятувальними службами, а також дотримання правил техніки безпеки.

Варто зазначити, що найпопулярніші гірські маршрути Карпатських гір знаходяться у наступних районах, а саме: Воловецькому, Міжгірському, Рахівському, Великоберезнянському, Свалявському та Мукачівському.

Однією з проблем розвитку альпінізму в Закарпатській області є недостатня кількість досвідчених інструкторів та висока ціна спеціального спорядження.

Популярність гірськолижних видів спорту зростає щороку. А з нею і кількість туристів, що відпочивають, катаючись на гірських лижах та сноубордах. До того ж, Карпати – це гірський масив, який містить в собі багато гірськолижних комплексів:

Буковель (Івано-Франківська область) – це найбільший і популярний гірськолижний курорт України. Завдяки розвиненій інфраструктурі, великій кількості і хорошій якості трас, він відповідає кращим гірськолижним курортам Європи і є кращим гірськолижним курортом України.

Україна має значний потенціал для екстремальних форм відпочинку, але він недостатньо розвинений. Форми екстремального туризму в основному невідомі вітчизняним туристам, тому до них формується інертне або негативне ставлення. Але глобальна туристична індустрія постійно розвивається і пропонує нові послуги для всіх туристів. Останнім часом підвищився попит не тільки на звичайні екскурсійні поїздки, а також на туризм, пов'язаний з рекреаційними заходами. В Україні достатньо місць, де можна організувати екстремальні тури. Перспективними у цьому контексті можуть і повинні стати Закарпатська, Львівська та Івано-Франківська області.

Щороку в Закарпатській області проводяться екстремальні змагання. Серед популярних місць організованого екстремального спорту – Мукачево, Ужгород та околиці річки Боржава. Серед найпопулярніших форм екстремального туризму в нашій країні: альпінізм та гірський туризм; спелеотуризм; катання на лижах; рафтинг (сплав по гірських річках); парапланеризм і дельтапланеризм. У Закарпатській області популярні гірські види екстремального туризму.

Світовий екстремальний туризм швидко зростає, але Україна значно відстає від розвинених країн. Однак при добре організованому підході розвиток екстремального туризму внутрішнього туристичного ринку є дуже перспективним. Низький рівень розвитку туристичної інфраструктури та соціальних стандартів населення перешкоджає розвитку даного виду туризму в Україні.

На думку багатьох вітчизняних експертів, існує великий потенціал для екстремального туризму, який можна відкрити загальним соціальним та економічним розвитком держави.

В Україні перспективним є розвиток таких видів екстремального туризму, як польоти на повітряній кулі, стрибки з парашутом, печера, рафтинг та сафарі. Внутрішній туризм можна розвивати за допомогою екстремального туризму, а при грамотній інформаційній політиці та достатньому рівні обслуговування можна очікувати швидкого розвитку міжнародного туризму.

Екстремальний туризм постійно розвивається, весь час з'являються нові його різновидності. Порівняно з Україною та Закарпатською областю екстремальний туризм у закордонних країнах розвинений набагато краще.

Проте і для вітчизняного ринку туристичних послуг його розвиток при належному підході є перспективним.

При належному підході розвиток екстремального туризму сприятиме збільшенню внутрішнього туризму, а при правильній маркетинговій політиці та організації рекламної діяльності на зовнішньому ринку – й міжнародного туризму. Це сприятиме збільшенню прибутків до бюджету та популяризації країни й регіону на світовому ринку туристичних послуг. Основною

передумовою для розвитку даного виду туризму є якість послуг, що надаються та забезпечення безпеки.

Крім того, екстремальні ситуації, які виникають під час подорожі ставлять перед туристом значні об'єктивні та психологічні труднощі. Її подолання вимагає від туристів напруження сил та ефективного використання особистісних можливостей для досягнення успіху у забезпеченні безпеки.

На жаль як показу практика, екстремальні ситуації на багатьох туристів впливають переважно негативно, значно ускладнюючи життя, породжуючи невдачі та нещасні випадки. Негативні зміни в психічній діяльності, поведінці та діях людей виявляються в різних видах.

Серйозним стримуючим чинником розвитку екстремального туризму є недостатній рівень добробуту населення. Багато хто з потенційних споживачів із задоволенням хотіли би стати учасниками заходів активного відпочинку, але не можуть собі це дозволити.

Також важливими чинниками впливу на розвиток екстремального туризму, є демографічні зміни, матеріальний та соціальний стан населення, рівень освіти, тривалість відпустки, професійна зайнятість та багато інших чинників.

За умови вирішення цих проблемних моментів будуть активізовані види екстремального туризму і даний вид отримає поштовх для розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

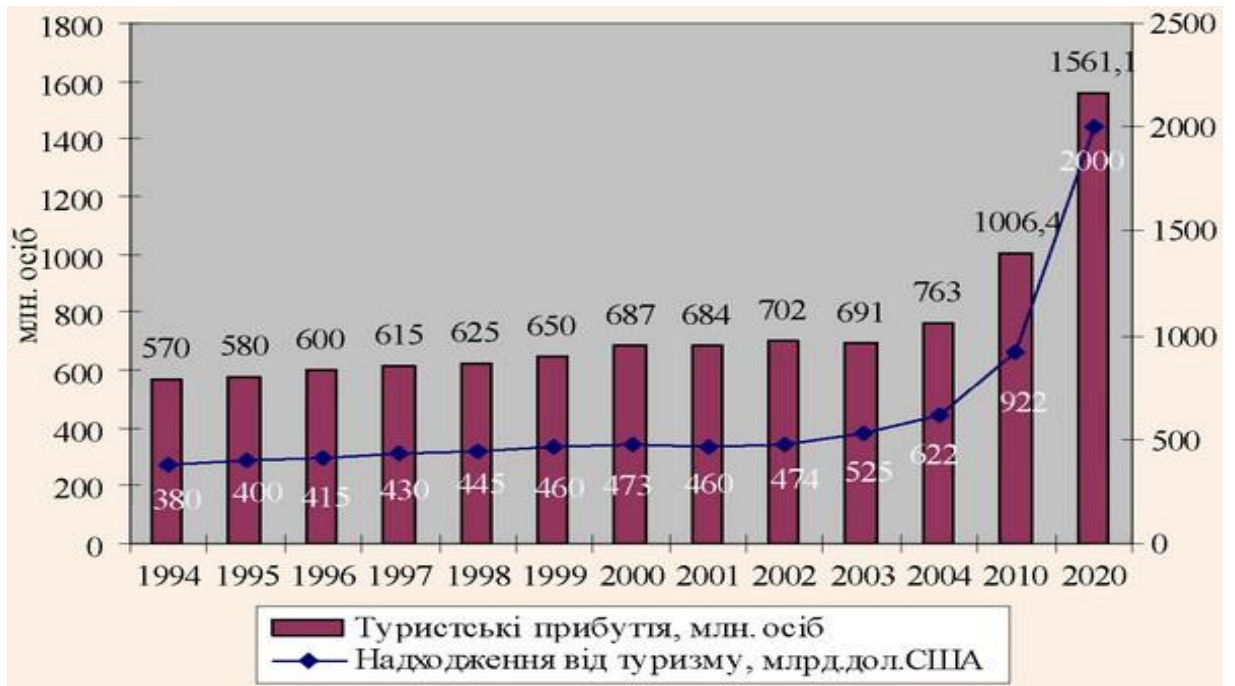
1. Бабкін А.В. Спеціальні види туризму / А.В. Бабкін. Ростов-на-Дону: вид-во Фенікс, 2008. 375 с.
2. Бабій О.Г. Розвиток екстремального туризму в Україні / О. Г. Бабій [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://kaftur280314.3nx.ru/viewtopic.php?t=32>
3. Басюк Д.І. Трансформація туризму в Україні на принципах сталого розвитку: досвід європейських країн / Д. І. Басюк, Т. Ю. Примак, Н. В. Погуда // Економіка та держава, 2019. № 2.
4. Близнюк А.М., Давиденко Л.І., Коніщева Н.Й. Механізми державного регулювання сфери туризму: сутність і шляхи удосконалення. Вісник ДІТБ. Сер. Економіка, організація і управління підприємствами (в туристичній сфері). 2007. №11. С. 76–84.
5. Бондаренко М.П. Туристичний сектор економіки України: реалії та перспективи. Економіка і прогнозування. 2011. № 1. С. 104–119
6. Величко В.В. Організація рекреаційних послуг : навч. посіб. Х.: Харківський нац. ун-т міського госп-ва ім. Бекетова О. М., 2013. С. 136–162.
7. Великий енциклопедичний словник / під. ред. Лапіна І.К. – М.: АСТ, 2008. 1248 с.
8. Всесвітня туристська організація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/wto/WTO_highlights_2017.pdf
9. Габчак Н.Ф. Рафтинг як різновид екстремального туризму Закарпаття // Зб. наук. праць Військового інституту Київського національного університету і. Т. Шевченка. Вип.43, 2013. С. 318–322.
10. Грабовський Ю.А. Туризм як явище громадського життя: Навч. посібник [Електронний ресурс] / Ю. А. Грабовський, О. В. Скалій, Т. В. Скалій. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. 304 с. Режим доступу: http://tourlib.net/books_ukr/grabovsky1.htm
11. Грицак Ю.П. Основні види екстремального спортивного туризму. Стаття. Надруковано в зб.: Туристичний бізнес: світові тенденції та національні пріоритети. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 21-22 травня 2010 року. – Харків: ХНУ ім. Каразіна, 2010. С. 65–71.
12. Грушка О.Р. Туристичне краєзнавство: Монографія. – К.: Либідь, 2008. 270 с.
13. Екстремальний туризм [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://vechervkarpatah.at.ua/publ/test/rozdil_11_ekstremalniy_turizm/6-1-0-1659 – Екстремальний туризм.
14. Екстремальний відпочинок в Україні: що спробувати? [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://studway.com.ua/ekstremalniy-vidpochinok/>
15. Кляп М.П. Сучасні різновиди туризму : навч. посіб. / М.П. Кляп, Ф.Ф. Шандор. К. : Знання, 2011. 334 с.

16. Кравчук О. Розвиток повітряного екстремального туризму в Україні / О. Кравчук, Д. Басюк [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/18756/1/304.pdf>
17. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / Любіцева О. О. К. : Альтерпрес, 2005. 436 с.
18. Любіцева О.О. Методика розробки турів: Навчальний посібник. К. : Альтерпрес, 2003. 104 с.
19. Машкова О.В., Богасьорова В.С. Територіальна організація і суспільно-географічна характеристика екстремального туризму в Україні / О.В. Машкова, В.С. Богасьорова // Наукові записки Херсонського відділу Українського географічного товариства. Зб. наук. праць. Херсон: ХДУ, 2015. С. 56–59.
20. Машкова О.В. Види екстремального туризму // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Вип. 1. С. 89–94.
21. Мальська М.П. Навчально-методичні вказівки з курсу «Екстремальні види туризму» для студентів напряму підготовки «Туризм» / М.П. Мальська, А.Б. Ховалко. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2016. 50 с.
22. Наземні види екстремального туризму [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://vseoturizme.com/uk/priklyuchencheskij-turizm/61-zemnie-vidi.html>.
23. Національна туристична організація України. URL: http://www.ntoukraine.org/safetravels_ua.html
24. Непочатенко В.О. COVID-19 і туризм : аналіз ситуації та економічні шляхи виходу з кризи : наукове видання. Ефективна економіка. 2020. №7. С. 35–42.
25. Притков В.Ю. Екстремальний туризм в Україні: сучасний стан та перспектива розвитку / В.Ю. Притков, А. Є. Жердьов // Географія та туризм. 2012. Вип. 19. С. 44–52.
26. Про туризм. Закон України. // Відомості Верховної Ради. 1995. № 31. Ст. 241.
27. Розвиток екстремальних різновидів спортивно-оздоровчого туризму: Підручник [Електронний ресурс] // Явкін В.Г., Руденко В.П., Король О.Д. та ін. Чернівці: Рута, 2006. 260 с. Режим доступу: http://buklib.net/component/option,com_jbook/task,view/Itemid,99999999/catid,240/id,10628/
28. Розвиток туризму в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.marshruty.in.ua/index.php/rozvytok-turyzmu-v-ukraini.php>.
29. Росоха С. Історія розвитку джайлоо-туризму / Росоха С. // Східноєвропейський історичний вісник. Вип. 2. 2017. С.103–106.
30. Смаль І.В. Туристичні ресурси світу : навч. посіб. Ніжин : Ніжинський держ. ун-т ім. Гоголя М.В. 2010. 336 с.
31. Смолій В. А. Енциклопедичний словник-довідник з туризму / В. А. Смолій, В. К. Федорченко, В. І. Цибух. К. : Видавничий дім «Слово», 2006. С. 372.

32. Ткаченко Т.І. Сталій розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. 463 с.
33. Туристична асоціація України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.tau.org.ua>
34. Шандор Ф. Туристична галузь в Закарпатті: період незалежності [Електронний ресурс]. Режим доступу <http://tourism.uz.ua/st26.html>
35. Хмара М.А. Перспективи розвитку екстремального туризму в Україні // Міжнародний науковий журнал «Грааль науки». № 4(05, 2021). С. 433–438.
36. Худо В.В. Інформаційні технології в управлінні туризмом / В.В. Худо. Трускавець, 2000. С. 161 166
37. Федорченко В. К. Підготовка фахівців для сфери туризму: Теоретичні і методологічні аспекти : [монографія]. К. : Вища шк., 2002. 350 с.
38. Черниш О.І. Інноваційні впровадження як основні чинники пріоритетного розвитку сфери туризму та рекреації в Україні / О.І. Черниш, О.І. Дімова // Економічний простір. 2009. № 22/2.С. 208 213
39. Школа І.М. Менеджмент туристичної індустрії : [навч. посіб.] / І.М. Школа. Чернівці : ЧТЕІ КНЕУ, 2003. 662 с.
40. Яценко Б. П. Концепція індустрії туризму в Україні / Б. П. Яценко // Наукові дослідження потреб туризму: матеріали «круглого столу». К. : Обрії, 2006. 350 с.
41. The World Travel & Tourism Council. URL: <https://wttc.org/>
42. But T. V. “Definition of problems and prospects of development of extreme tourism in Ukraine ”, Management and entrepreneurship : trends Of development. 2019. 1 (07), pp. 18–30.
43. Eurostat statistical. Eurostat : веб-сайт. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/> (дата звернення: 13.03.2021)
44. Most travel tourism competitive countries. Competitiveness Report 2019. World Economic Forum: веб-сайт. URL: http://reports.weforum.org/pdf/ttci2019/WEF_TTCI_2017_Profile_ESP.pdf (дата звернення: 15.03.2021)
45. UNWTO. World Tourism Barometer: веб-сайт. URL: <https://www.unwto.org/taxonomy/term/347> (дата звернення: 23.04.2021)
46. UNWTO. World Tourism Organization: веб-сайт. URL: www.unwto.org (дата звернення: 07.03.2021)
47. UNESCO World Report: Investing in Cultural Diversity and Intercultural Dialogue [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001847/184755e.pdf>

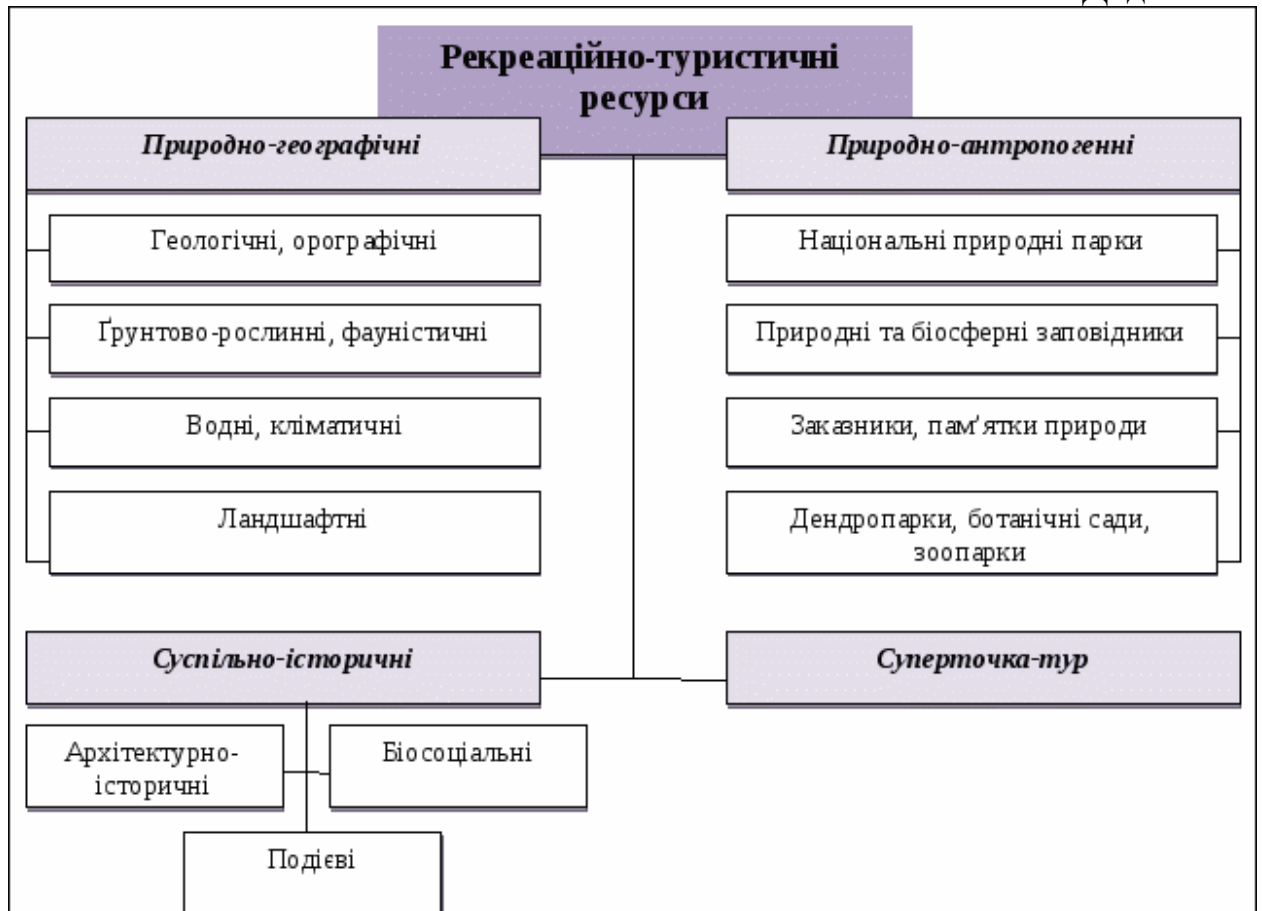
ДОДАТКИ

Додаток А

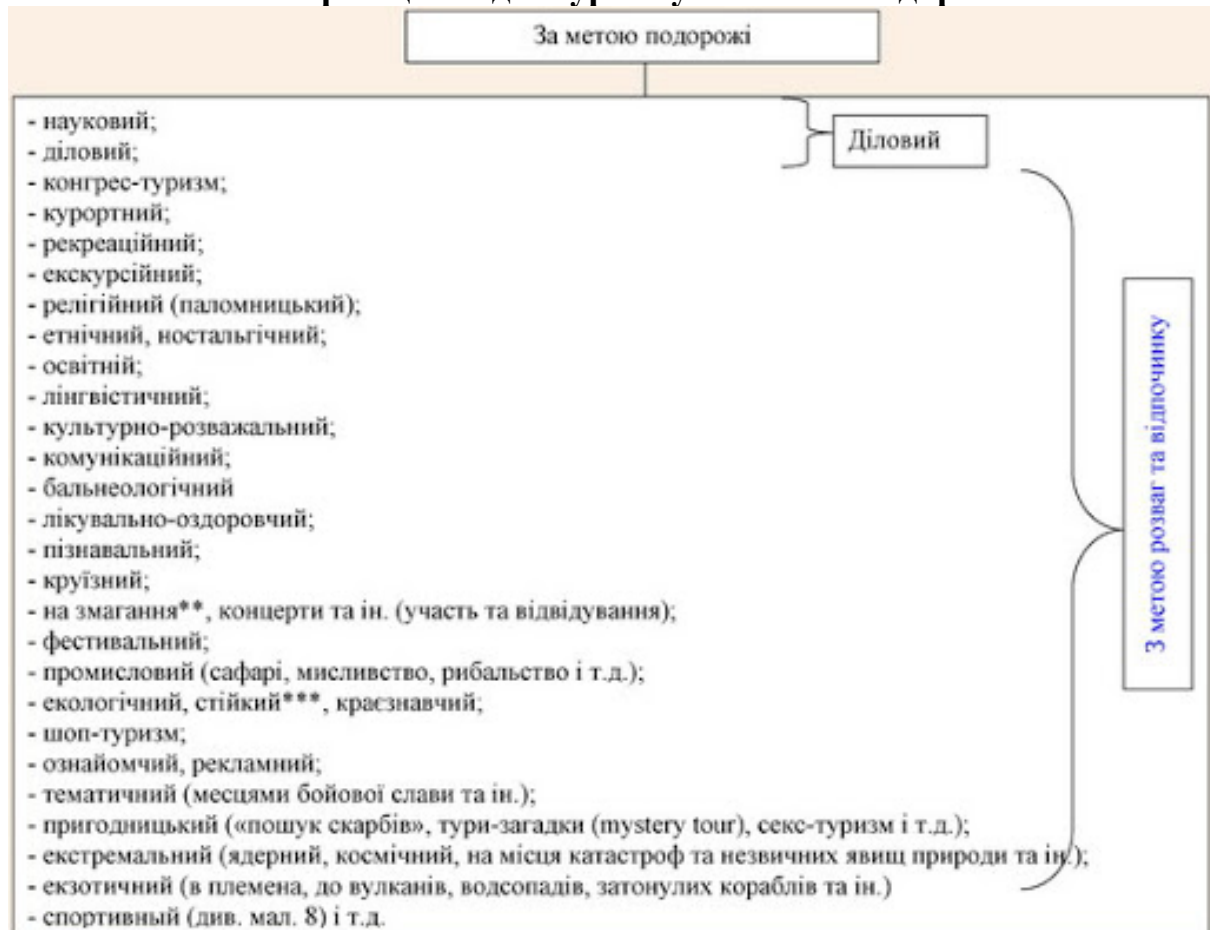
Статистичний аналіз співвідношення надходжень від туризму з кількістю фактичних туристських прибуттів.

Додаток Б

Додаток В

Класифікація видів туризму за метою подорожі

Додаток Г

Додаток Д

Водний туризм

Стрибки з парашутом

Сендбордінг

Сноубордінг

Роуп-джампінг

Дайвінг

Рафтинг

Даунхіл

Спелеотуризм

Бейсджампінг

Розвиток туризму та диверсифікація тур продуктів Закарпаття

Розроблено та впроваджено: об'єднання туризму УЖКГ, Туристичний інформаційний центр Закарпаття, Товариство соціального розвитку «Василів»